

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ
СТРАХОВИХ ПОСЛУГ**

студентки 2 курсу, 6 м групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації
«Цивільне право і процес»

Кучеренко Таїсії Михайлівни

Науковий керівник
к.ю.н., доц.

Лата Наталія Федорівна

Гарант освітньої програми
д.ю.н.

Примаць Володимир Дмитрович

Київ-2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН	
1.1. Поняття і підстави виникнення страхових правовідносин.....	6
1.2. Суб'єкти і об'єкти страхових правовідносин.....	20
1.3. Права і обов'язки учасників страхових правовідносин.....	26
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ	
2.1. Становлення і розвиток законодавства про захист прав споживачів страхових послуг.....	34
2.2. Застосування Закону України «Про захист прав споживачів» до страхових правовідносин.....	39
РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ	
3.1. Окремі аспекти судового захисту прав споживачів страхових послуг..	44
3.2. Правові наслідки придбання споживачем страхових послуг неналежної якості.....	50
3.3. Особливості відшкодування моральної шкоди у справах про захист прав споживачів страхових послуг.....	53
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах побудови сучасної правової, демократичної держави, страхування є важливим та необхідним видом діяльності, який забезпечує загальну економічну стабільність, розвиток усіх сфер господарювання, ефективний захист від численних природних, техногенних та інших ризиків, реалізацію державної соціальної політики тощо. Повноцінний розвиток страхового ринку дає помітний імпульс росту національної економіки, оскільки страхування сприяє способу перерозподілу фінансових ресурсів країни.

Правове регулювання страхових відносин у нашій державі поступово вдосконалюється та наближається до міжнародних стандартів. Поряд із цим, певні прогалини та недоліки в урегульованості цих відносин, все ж таки існують.

Породжені вони саме недосконалістю правового регулювання, захисту прав учасників страхових відносин – страхувальників, у контексті застосування до даних правовідносин норм щодо захисту прав споживачів.

Суди у своїх рішеннях не дотримуються однієї позиції, а тому потребує чіткого закріплення у нормативно-правових актах питання правової природи договору страхування і віднесення його до договорів про надання послуг.

Питанням, присвяченим даній проблематиці, приділяли свою увагу такі науковці, як В.П. Янішен [71], О.В. Гринюк [41], Н.Б. Пацурія [59, 60], В.С. Белих [34], В.Ю. Абрамов [29], В.М. Никифорак [57], Т.В. Бондар [37], Г.О. Ільченко [49,50], З.П. Мельник [56] та багато інших науковців. Але незважаючи на підвищений науковий інтерес до страхових відносин, питання щодо правових аспектів договору страхування залишається майже не дослідженим, що підкреслює актуальність та новизну тематики випускної кваліфікаційної роботи.

Метою дослідження є визначення особливостей правового регулювання суспільних відносин, які виникають внаслідок застосування законодавства про захист прав споживачів до страхових правовідносин.

Завданнями є:

- здійснити теоретичний аналіз поняття і підстав виникнення страхових правовідносин;
- дослідити питання учасників страхових правовідносин;
- визначити основні права і обов'язки учасників страхових правовідносин та їх порівняння із правами і обов'язками споживача;
- проаналізувати становлення і розвиток законодавства України про захист прав споживачів та страхування;
- зробити дослідження застосування Закону України «Про захист прав споживачів» до страхових правовідносин;
- визначити окремі аспекти судового захисту прав споживачів страхових послуг;
- дослідити правові наслідки придбання споживачем страхових послуг неналежної якості;
- проаналізувати особливості відшкодування моральної шкоди у справах про захист прав споживачів страхових послуг.

Об'єкт досліджень. Правові відносини у сфері захисту прав споживачів страхових правовідносин.

Предмет дослідження. Правове регулювання захисту прав споживачів страхових послуг

Методи дослідження. При виконанні кваліфікаційної роботи був використаний порівняльно-правовий метод, який застосовувався з метою вивчення вітчизняного та зарубіжного законодавства про суб'єктів і об'єктів страхових правовідносин, проводився їх правовий аналіз та порівняння. З допомогою історико-правового та діалектичного методів вдалося дослідити розвиток законодавства про захист прав споживачів страхових послуг в історичному аспекті.

Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література стосовно теми дослідження і аналізувалась практика Верховного Суду, інших судів України з проблем, пов'язаних з судовим захистом прав споживачів

страхових послуг та відшкодуванням моральної шкоди у справах про захист прав споживачів страхових послуг.

Системно-функціональний метод надав можливість вивчити і дослідити правові наслідки придбання споживачем страхових послуг неналежної якості

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному дослідженні основних проблем правового статусу страхувальника як споживача страхових відносин, порівнянні нормативно – правових актів, що стосуються правового регулювання захисту прав споживачів страхових послуг, виявленні недоліків, розбіжностей законодавства щодо регулювання страхових правовідносин і наведенні пропозицій щодо удосконалення українського законодавства щодо захисту прав споживачів страхових послуг.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Судова практики щодо захисту прав споживачів страхових послуг», що опублікована у збірнику наукових статей «Цивільне та комерційне право: виклики сьогодення». К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. С. 104-113 [72].

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові знання з застосування законодавства щодо захисту прав споживачів до страхових правовідносин. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи складається із вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків та пропозицій, а також списку використаних джерел, який нараховує 72 найменування, загальний обсяг роботи становить 74 сторінки, з них основного тексту – 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

1.1. Поняття і підстави виникнення страхових правовідносин

Сучасний етап розвитку України характеризується намаганням інтегрування у світові ринки товарів і послуг. Одним із провідних напрямків у цьому є залучення країни до глобальної фінансової системи.

Страхові правовідношення є одним із видів цивільно-правових зобов'язань.

Відповідно до ст. 509 ЦК України зобов'язаннями є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

В силу зобов'язання зі страхування одна сторона, страхувальник, зобов'язується вносити встановлені страхові платежі, а інша сторона, страховик, зобов'язується при настанні передбаченої події виплатити страхове відшкодування.

Договір страхування є договірною-правовою формою відносин страхування, поняття якого нормативно визначене і досліджене юридичною доктриною.

Визначення поняття договору страхування. Нормативне поняття договору страхування закріплено в ЦК, ГК України і Законі України "Про страхування".

Згідно зі ст. 354 ГК України договором страхування є договір, за яким страховик зобов'язується у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній страхувальником у договорі страхування, а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Закон "Про страхування" під договором страхування розуміє письмову угоду між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату

страхувальнику або іншій особі, визначені у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Передбачене ГК України та Законом України "Про страхування" поняття договору страхування дещо відрізняється від поняття, яке дається у ЦК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 979 ЦК України за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати платежі та виконувати інші умови договору.

Наведене визначення показує, що зобов'язання зі страхування взаємне і відплатне. Його взаємний характер витікає з того, що кожна сторона має права і обов'язки: страхувальник зобов'язаний вносити страхові платежі, але при настанні передбаченої події має право отримати страхове відшкодування (страхову суму), а страховик зобов'язаний при зазначених умов сплатити відповідну грошову суму, але має право на отримання платежів від страхувальника.

Очевидною також є оплатна природа зобов'язання: страховик приймає обов'язки перед страхувальником отримати від нього винагороду у вигляді страхових платежів.

Зобов'язання із страхування є реальним, адже договір страхування набирає чинності після сплати першого страхового внеску страхувальником. Цей висновок поширюється на всі види добровільного, а також на ті види обов'язкового страхування, які вимагають укладення договорів. Якщо ж обов'язкове страхування договором не має оформлятися, воно набуває чинності після настання юридичних фактів, з якими закон пов'язує виникнення страхового зобов'язання, у такому випадку зобов'язання має консенсуальний характер.

Однак набрання чинності договором не може відбутися після настання страхового випадку. Тому норму ст. 983 ЦК України слід розуміти так, що договір страхування поширюється на страхові випадки, які настали після набрання ним

чинності, якщо договором не передбачено більш пізній момент, починаючи з якого випадки вважатимуться страховими. Іншими словами, надати зворотної сили договору страхування не можна.

Страхування базується на ідеї розподілу збитків які виникли у однієї особи, між багатьма особами. Для кожного вони ледве відчутні, а становище потерпілого відновлюється швидко і достатньо повно. Слід зазначити, що, складаючи матеріальну основу страхування, страховий фонд, який є джерелом відшкодування збитків, формується в децентралізованому порядку, за рахунок дрібних внесків багатьох осіб, але стає централізованим фондом, який управляється страховою організацією.

Страхові відносини самі по собі не можуть набути правової форми, давати юридичне відображення, яке характеризується особливим зв'язком їх учасників у вигляді прав і обов'язків. Необхідні певні юридичні передумови для виникнення і подальшого руху страхових правовідносин можемо виокремити три види правових явищ, що можуть бути такими юридичними передумовами .

По-перше, це норми цивільного права, які встановлюють юридичну можливість (обов'язок) певної поведінки осіб за наявності певних умов, які також передбачаються у нормах права.

По-друге, такою передумовою є правосуб'єктність осіб, які вступають у певні правовідносини. Перші дві передумови не породжують самі по собі прав і обов'язків, але створюють можливість виникнення і наступного руху страхових правовідносин.

Третьою передумовою є юридичні факти, які і реалізують можливість виникнення страхових правовідносин, що створюються матеріальними і попередньо вказаними юридичними передумовами, які і перетворюють таку можливість у дійсність.

Як в теорії, так і на практиці визнано, що суспільні відносини, в тому числі і страхові, виникаючи на основі юридичних фактів, набувають особливої правової форми і стають правовими відносинами з точно визначеним правовим статусом всіх його учасників (суб'єктів). Разом з тим, враховуючи той факт, що розвиток

суспільних відносин завжди зумовлює трансформацію правової дійсності, необхідним є вивчення сучасних підходів до визначення поняття, сутності та змісту юридичних фактів з метою вдосконалення механізму правового регулювання страхових відносин та підвищення результативності юридичної практики.

Правовідносини виконують свою функцію «конкретизатора» загальних приписів юридичних норм тому, що вони «живуть» за часом: виникають, змінюються, припиняють свою дію. Загальною основою такого руху є норми права. Проте юридичні норми самі по собі не можуть ні викликати, ні змінити, ні припинити правовідношення. Для цього необхідні конкретні обставини, які в юридичній науці називаються юридичними фактами.

Саме юридичні факти є підставою «прив'язки» загальної, абстрактної норми до конкретного випадку і тим самим приводять в дію механізм правового регулювання [30, с. 557].

Юридичні факти хоч і мають допоміжний характер але виконують функціональну роль в процесі правового регулювання страхових відносин, є рушійними чинниками ефективного використання і застосування норм права та успішного здійснення правових відносин в процесі страхування [30, с. 557].

«Юридичні факти – це конкретні життєві обставини, що прямо або опосередковано визначені гіпотезою норми права і з наявністю та/або відсутністю яких норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правових відносин [51, с. 123].

Юридичними фактами, тобто підставами виникнення обов'язкової форми страхування є життєві обставини (юридичні факти), які прямо передбачені для даного виду страхування у законі. Так, Р.О. Халфіна стверджувала, що навіть у тих випадках, коли закон покладає певні обов'язки чи надає права, не передбачаючи для виникнення цих прав і обов'язків яких-небудь юридичних підстав, завжди існує певний факт, з яким закон пов'язує наявність прав і обов'язків [67, с. 67].

В юридичній літературі, що присвячена аналізу страхових правовідносин, існують декілька точок зору щодо визначення підстав виникнення таких правовідносин. Так вважається, що підставою виникнення страхування є страховий інтерес.

Страховий інтерес - це майнова цінність, яку страхувальник може втратити у разі настання страхового випадку. Ця теорія знайшла своє відображення у ст. 4 Закону України «Про страхування», яка встановлює, що предметом договору страхування є майнові інтереси .

Але з такою точкою зору не можна погодитись у зв'язку з тим, що таке положення суперечить вихідним началам про юридичні факти, в якості яких виступають події і дії.

Страховий інтерес може бути лише специфічною передумовою для виникнення правовідношення страхування і необхідною ознакою дійсності договору страхування.

Правочин має вчинятися у формі, встановленій законом - це одна із основних вимог його чинності. Якщо законом визначена конкретна форма, в якій обов'язково має вчинятися правочин, то її необхідно дотримуватися. У разі не дотримання цієї вимоги, настають негативні наслідки. Формою правочину є спосіб вираження волі його сторін. Сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом .

Питання щодо усної чи письмової форми укладання правочинів в українському законодавстві врегульовано Цивільним кодексом України та Господарським кодексом України (норми останнього варто брати до уваги лише юридичним особам та фізичним особам-підприємцям).

Чинне законодавство передбачає спеціальне правило щодо форми договору страхування. Для договору страхування законодавством встановлена єдина обов'язкова форма - письмова.

Письмова форма договору страхування встановлюється ст. 981 Цивільного кодексу України та Законом України «Про страхування».

Відповідно договір страхування - це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

Наслідком недодержання сторонами простої письмової форми є те, що заперечення однією з сторін факту вчинення договору або оспорювання окремих його частіш може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо, відеозапису та іншими доказами. При цьому рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків.

Форма договору є правовим явищем яке впливає на факт укладення договору.

Форма договору страхування – є формою волевиявлення сторін. Договір страхування є виключенням із загального правила. Адже згідно, законодавства форма договору вибирається за розсудом осіб які її укладають. У випадку ж з договором страхування він має бути укладений обов'язково у письмовій формі. Законодавець не лише встановив форму угоди, а і забезпечив стимулювання правовими засобами. У разі недодержання письмової форми такий договір є нікчемним. Тобто, такий договір не потребує визнання його недійсності судом, адже його недійсність прямо встановлена законом. Такий договір страхування не створюватиме юридичних наслідків для сторін договору.

Недотримання письмової форми договору страхування тягне його недійсність з моменту укладення, і такий договір не породжує прав і обов'язків: кожна зі сторін зобов'язана повернути іншій стороні все отримане за такою угодою.

Письмова форма вважається дотриманою відповідно до ст. 642 ЦК України, якщо письмова пропозиція страховика страхувальнику укласти договір (оферта) прийнята за правилами ЦК про акцепт. Якщо особа, яка одержала пропозицію

укласти договір, у межах строку для відповіді вчинила дію відповідно до вказаних у пропозиції умов договору, яка засвідчує її бажання укласти договір, ця дія є прийняттям пропозиції, якщо інше не вказано в пропозиції укласти договір або не встановлено законом.

Факт укладення договору страхування може посвідчуватися страховим свідоцтвом (полісом, сертифікатом), що є формою договору страхування.

Договір страхування життя відповідно до ст. 18 ЗУ «Про страхування» може бути укладений як шляхом складання одного документа (договору страхування), підписаного сторонами, так і шляхом обміну листами, документами, підписаними стороною, яка їх надсилає. У разі надання страхувальником письмової заяви за формою, встановленою страховиком, що виражає намір укласти договір страхування, такий договір може бути укладений шляхом надіслання страхувальнику копії правил страхування та видачі страхувальнику страхового свідоцтва (поліса), який не містить розбіжностей з поданою заявою. Заява складається у двох примірниках, копія заяви надсилається страхувальнику з відміткою страховика або його уповноваженого представника про прийняття запропонованих умов страхування.

Договір страхування буде вважатися таким що вчинений у письмовій формі якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах.

Факт укладання договору страхування відповідно до ч. 3 ст. 18 ЗУ «Про страхування» може посвідчуватися страховим свідоцтвом (полісом, сертифікатом), що є формою договору страхування. Тобто, цивільне право два способи укладення договору страхування: шляхом складання одного документа, що підписується сторонами, і шляхом видачі страховиком страхувальникові страхового свідоцтва (поліса, сертифіката), який фактично засвідчує факт укладення договору.

Договори страхування укладаються відповідно до правил страхування. Правила страхування є за своєю суттю локальним нормативним актом, на підставі якого складається договір страхування.

Як правило, страховим свідоцтвом підтверджується угода зі страхувальником-фізичною особою. При укладанні договору страхування з юридичними особами, укладається договір страхування, який, як і страхове свідоцтво, складається на підставі чинного законодавства і Правил страхування певних об'єктів страхової охорони, зареєстрованих у спеціальному уповноваженому центральному органі виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю.

Страховий поліс (від франц. «police» - розписка) -це документ, іменний або на пред'явника, що видається страхувальнику і безпосередньо засвідчує факт страхування за договором добровільного страхування або підтверджує умови обов'язкового страхування відповідно до чинного законодавства (без укладення договору) та містить зобов'язання страховика виплатити страхувальнику в разі настання страхового випадку, визначеного умовами договору страхування, певну суму коштів (страхову компенсацію чи відшкодування).

Розрізняють разовий та генеральний поліс. Разовий поліс – це письмова угода між страхувальником і страховиком, яка засвідчує, що страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або в межах страхової суми відшкодувати збиток страхувальникові чи іншій особі, зазначеній у полісі. За умови сплати страхових платежів у визначені строки поліс має містити: назву документа, реквізити страховика, прізвище або назву страхувальника, його адресу, перелік об'єктів страхування, розмір страхової суми, перелік страхових випадків, розмір тарифу, а також страхових платежів, термін їх сплати, строк дії договору, права й обов'язки сторін, інші умови, підписи сторін.

Генеральний поліс, може визначатися, як письмова угода з фіксованою страховою сумою, розмір якої дає змогу покрити страхуванням кілька відправлень вантажів за умови, що про них буде своєчасно декларовано страховику. В такому випадку генеральний поліс діє доти, доки не буде використано (задекларовано) увесь ліміт установленної страхової суми. Або, як договір, на підставі якого протягом обумовленого часу страхувальник передає, а страховик приймає на страхування всі об'єкти, що відповідають угоді.

В межах генерального полісу може діяти відкритий ковер — форма автоматичного страхування вантажів на тривалий час без визначення будь-яких загальних лімітів, який самостійної юридичної сили не має.

Відповідно до ст. 253 Кодексу торгівельного мореплавства України за окремою угодою (генеральним полісом) можуть бути застраховані всі вантажі, які страхувальник отримує або відправляє протягом визначеного терміну. Відповідно до ст. 255 Кодексу торгівельного мореплавства України на вимогу страхувальника страховик зобов'язаний видати за окремими відправками вантажів, що підпадають під дію генерального поліса, поліси або страхові сертифікати. У разі невідповідності змісту поліса або страхового сертифіката генеральному полісу перевага віддається полісу або страховому сертифікату. Тобто, разовий поліс є формою договорів страхування з одним предметом, генеральний з кількома.

Також, страховий договір може мати додаток, яким зазначаються зміни в умовах страхування. В страхуванні він носить назву аденума. Поліс складається на бланку суворого обліку. Страхові компанії повинні забезпечити належний облік страхових полісів відповідно до чинного законодавства. Виготовляють бланки цінних паперів та документів суворого обліку виключно спеціальні поліграфічні підприємства Міністерства фінансів та Банкнотно-монетний двір Національного банку України.

Правове значення страхового полісу полягає в тому, що він поєднує в собі значення документа, який згідно з умовами законодавства надає договору письмової форми, передає згоду страхувальника на пропозицію страховика укласти договір і є доказом укладання, фактичного існування страхового договору, до того ж із заданими правилами страхування.

Страхове законодавство тлумачить страховий поліс лише як можливий доказ факту укладання договору страхування, до того ж із доданням правил страхування.

Договори страхування укладають відповідно до правил страхування. Визначення змісту договору має велике практичне значення, оскільки від цього залежать особливості виникнення прав і обов'язків, можливість належного

виконання зобов'язань. Як передбачено цивільним законодавством, договір вважається укладеним, якщо між сторонами в належній формі досягнуто угоди за всіма його істотними умовами.

Умови страхування можуть бути істотними і несуттєвими.

Оснoву договору страхування складають істотні умови. До них, відповідно до діючого цивільного законодавства, відносяться такі, котрі виражають предмет договору (це, насамперед, об'єкти страхування й обсяг страхової відповідальності), а також головні інтереси сторін.

Відповідно до ст. 982 ЦК істотними умовами договору страхування : предмет договору страхування, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства.

Відповідно до ст. 982 ЦК України істотними умовами договору страхування є:

1. Предмет договору страхування

Він обов'язково має бути погоджений сторонами. Не визначивши точно предмет договору страхування, не можна встановити його правову природу та зміст. Відсутність єдиного розуміння предмета досліджуваного договору може викликати і практичні проблеми, що полягають, зокрема, у можливості визнання в судовому порядку неукладеними договорів, у яких предмет визначено не досить чітко.

Предметом договору страхування можуть бути майнові інтереси, що не суперечать закону і пов'язані:

- з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування);
- з володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування);
- з відшкодуванням страховальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності)

2. Страховий випадок, під яким розуміється, подія передбачена договором страхування, після настання якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі.

3. Розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума). Страхова сума може бути встановлена по окремому страховому випадку, групі страхових випадків, договору страхування у цілому.

Страхова сума не встановлюється для страхового випадку, у разі настання якого здійснюються регулярні, послідовні страхові виплати у вигляді анuitету. Зазначена у договорі страхування життя величина інвестиційного доходу не повинна перевищувати чотирьох відсотків річних.

Договором страхування життя обов'язково передбачається збільшення розміру страхової суми та (або) розміру страхових виплат на суми (бонуси), які визначаються страховиком один раз на рік за результатами отриманого інвестиційного доходу від розміщення коштів резервів із страхування життя за вирахуванням витрат страховика на ведення справи у розмірі до 15 відсотків отриманого інвестиційного доходу та обов'язкового відрахування в математичні резерви частки інвестиційного доходу, що відповідає розміру інвестиційного доходу, який застосовується для розрахунку страхового тарифу за цим договором страхування та у разі індексації розміру страхової суми та (або) розміру страхових виплат за офіційним індексом інфляції, відрахування в математичні резерви частки інвестиційного доходу, що відповідає такій індексації.

4. Розмір страхового платежу і строки його сплати.

Розмір страхового платежу - це сума яку страховик виплачує страхувальнику, після настання страхового випадку.

Страхові виплати за договором страхування життя здійснюються в розмірі страхової суми (її частини) та (або) у вигляді регулярних, послідовних виплат обумовлених у договорі страхування сум (анuitету).

5. Строк договору

Договір страхування може бути укладено на будь-який строк, за домовленістю сторін. Також актами цивільного законодавства можуть бути визначені і інші умови.

Поряд із загальними нормами ЦК України про істотні умови договору страхування ст. 16 Закону України «Про страхування» містить спеціальні норми щодо умов даного виду договору.

Договір страхування повинен містити:

- назву документа;
- назву та адресу страховика;
- прізвище, ім'я, по батькові або назву страхувальника та застрахованої особи, їх адреси та дати народження;
- прізвище, ім'я, по батькові, дату народження або назву вигодонабувача та його адресу;
- зазначення предмета договору страхування;
- розмір страхової суми за договором страхування іншим, ніж договір страхування життя;
- розмір страхової суми та (або) розміри страхових виплат за договором страхування життя;
- перелік страхових випадків;
- розміри страхових внесків (платежів, премій) і строки їх сплати;
- страховий тариф (страховий тариф не визначається для страхових випадків, для яких не встановлюється страхова сума);
- строк дії договору;
- порядок зміни і припинення дії договору;
- умови здійснення страхової виплати;
- причини відмови у страховій виплаті;
- права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне - виконання умов договору;
- інші умови за згодою сторін;
- підписи сторін.

Уповноважений орган має право встановлювати додаткові вимоги до договорів страхування життя та договорів страхування майна фізичних осіб.

Визначальною ознакою істотних умов договору страхування є те, що їхня зміна в період дії договору можливо тільки за згодою сторін.

Істотні умови складають основний зміст тексту договору страхування і страхового свідчення (поліса), що вручається страхувальникові в підтвердження факту укладання договору.

Поряд із загальними нормами ЦК України про істотні умови договору страхування ст. 16 Закону України «Про страхування» містить спеціальні норми щодо умов даного виду договору. Серед зазначеного переліку умов мають місце як істотні умови, серед яких і умова про предмет договору страхування, і ті умови, що визначають необхідні реквізити і не є істотними умовами договору страхування, зокрема, назва документа, назва та адреса страховика, прізвище, ім'я, по батькові або назва страхувальника та застрахованої особи, їх адреси, підписи сторін тощо

До несуттєвих умов відносяться процедура оформлення договору, різні перерахунки по внесках, порядок розгляду претензій і інші умови. Несуттєвими вважаються такі умови, що, як правило, деталізують істотні або доповнюють них.

До типових умов слід відносити умови, які оприлюднені у встановленому порядку як типові для договорів певного виду, ч. 1 ст. 630 ЦК України. При цьому вони можуть міститися як у типових формах цивільно-правових договорів, що прийняті відповідними органами державної влади, так і окремим переліком для конкретного договору. Їх значення полягає в тому, що у випадку тлумачення змісту договору вони можуть враховуватися навіть тоді, коли в договорі на них немає посилання [60, с. 177].

Звичайні умови – це ті умови, які передбачаються у законі чи іншому нормативному акті й стають обов'язковими для сторін внаслідок самого факту укладання договору. Від істотних звичайні умови відрізняються тим, що вони не потребують окремого узгодження і про них не обов'язково застерігати у тексті договору страхування. Випадковими, у свою чергу, вважаються такі умови, які

узгоджені сторонами, відходячи від положень диспозитивних норм або з метою вирішення питань, що взагалі не врегульовані законодавством. Усі умови – істотні, звичайні, випадкові після укладення договору стають однаково обов'язковими і мають додержуватися його сторонами.

Отже, зміст договору страхування складають його невід'ємні елементи:

- об'єкт страхування;
- використання системи страхування;
- страхова сума;
- страховий тариф за узгодженням сторін;
- розмір страхової премії;
- термін (строк) страхування;
- порядок змін та припинення дії договору страхування;
- права, обов'язки та відповідальність сторін договору.

Сторони укладаючи договір страхування повинні досягти між собою згоди по всіх умовах які висвітлені у змісті договору страхування.

Отже, страхування - це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій, визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Договір страхування - це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати завданий збиток у межах страхової суми страхувальнику чи іншій особі, визначеній страхувальником, або на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені терміни та виконувати інші умови договору.

Законодавством України встановлені конкретні правові вимоги щодо змісту і форми договору страхування. Що дає змогу мінімізувати виникнення недоліків та помилок при його укладанні сторонами, які у подальшому могли б призвести до настання негативних наслідків для сторін у вигляді недійсності правочину або визнання його недійсним.

1.2. Суб'єкти і об'єкти страхових відносин

Учасниками страхових відносин відповідно до статей 2, 3 Закону України «Про страхування» є страхувальники, застраховані особи, вигодонабувачі, страхові організації, товариства взаємного страхування, страхові агенти, страхові брокери, страхові актуарії та органи виконавчої влади, які здійснюють державний нагляд за діяльністю суб'єктів страхової справи.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів» учасниками споживчих відносин є суб'єкти господарювання, які надають послуги та споживачі.

Так як Закон України «Про захист прав споживачів» не має чітких меж своєї дії, то страхові відносини відносяться до відносин, які регулюються даним законом.

Сторонами у договорі страхування є страховик і страхувальник.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що своєю природою страховик є суб'єктом господарювання який надає послуги, а страхувальник відповідно споживач страхових послуг.

Страховиком є юридична особа, яка утворена для здійснення страхової діяльності та отримала у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Відповідно до ст. 353 Господарського кодексу України суб'єктом господарювання є страховики, які виконують страхову діяльність за умови, що вони отримують ліцензію на право проведення певного виду страхування. У

ліцензії визначається вичерпний перелік видів страхування якими має право займатися страховик .

Страховиками, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України, є:

- фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно, з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ повинно бути не менше трьох, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності;

- постійні представництва у формі філій іноземних страхових компаній, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності.

Страховиками - нерезидентами є фінансові установи, що створені, зареєстровані, отримали ліцензію на здійснення страхової діяльності відповідно до законодавства держави.

Страхувальниками згідно до ст. 3 Закону України «Про страхування» є дієздатні фізичні особи та юридичні особи, вони укладають із страховиками договори страхування.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» споживач - це фізична особа, яка купує, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити послугу для особистих потреб, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю.

Страхувальники можуть укладати із страховиками договори про страхування третіх осіб тільки за їх згодою, окрім випадків, передбачених чинним законодавством. Застраховані особи можуть набувати прав і обов'язків страхувальника згідно з договором страхування [31, с. 76].

До настання страхового випадку страхувальники можуть при укладанні договорів особистого страхування за згодою застрахованої особи призначати фізичних осіб або юридичних осіб для отримання страхових виплат, а також замінювати їх.

Враховуючи ст. 979, 985, 990, 994, 996 ЦК України, а також ч. 2 ст. 3 ЗУ «Про страхування» та ст. 5 ЗУ «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», до кола споживачів страхових послуг повинно бути віднесено страхувальників, застрахованих осіб, вигодонабувачів та правонаступників, спадкоємців і опікунів страхувальника, а також потерпілих внаслідок експлуатації транспортних засобів.

Отже, нинішнє законодавство потребує включення у визначення поняття «споживач» застереження щодо «задоволення потреб, не пов'язаних із підприємницькою діяльністю, і відшкодування шкоди, заподіяної страхувальником третім особам внаслідок професійної діяльності, і страховий захист під час виконання обов'язків найманого працівника».

До повноважень страховиків відноситься:

- безпосередньо здійснення страхових виплат у вигляді страхового відшкодування та страхового забезпечення;
- оцінка страхового ризику;
- отримання страхових премій;
- формування страхових резервів;
- інвестування активів;
- визначення розміру збитків.

Страхувальник як сторона договору страхування може викорисовувати усі права визначені договором за домовленістю сторін. Страхувальник призначає, змінює вигодонабувачів та застрахованих осіб з дотриманням певних встановлених законодавством правил. Страхувальник повинен виконувати свої обов'язки, які визначені у договорі, і має право вимагати виконання обов'язків від страховика, у тому числі в судовому порядку.

Також учасниками страхових правовідносин відповідно до страхового договору є застрахована особа і вигодонабувач.

Вигодонабувач - це особа, яка безпосередньо одержує страхову виплату, але у той же час вона не є страхувальником. Тобто, страхувальник на користь

вигодонабувача укладає договір страхування. В цивільному праві такий договір має назву «договір на користь третьої особи».

У договорі страхування, укладеного на користь третьої особи, страховик здійснює виплату на його користь. Сторони у договорі про страхування на власний розсуд призначають вигодонабувача, але існують випадки коли законодавство визначає третю особу незалежно від волі сторін, і така норма має обов'язковий характер.

Застрахованою особою є особа інтереси якої страхуються, втім, вона не є страхувальником. Застрахована особа не є самостійним учасником страхових відносин, вона визначається сторонами договору страхування. На відміну від випадку з вигодонабувачем закон не встановлює застрахованих імперативно.

При укладенні договору особистого страхування завжди призначається застрахована особа. Яка у певних випадках є вигодонабувачем, а у деяких не є ним. При цьому в законі визначено, що в договорах особистого страхування призначення вигодонабувача, який не є застрахованим, припустиме лише за згодою самого застрахованого, а якщо згоди немає, то застрахована особа автоматично вважається вигодонабувачем.

Проаналізувавши поняття суб'єктів і об'єктів страхових відносин та відносин споживання, можна дійти до висновку про те що, вони є тотожними і несуть у собі однаковий характер. А законодавство України потребує чіткої дефініції поняття «споживача страхових послуг» для усунення проблемних питань які формуються під час аналізу правовідносин, що виникають із договорів страхування.

Як зазначалося вище, учасниками страхових правовідносин також є страхові агенти. Страхові агенти діють на основі цивільно-правового договору. Провідною їх метою є представлення за дорученням інтересів страховика у відносинах зі страхувальником. Їм надається певний об'єм повноважень визначені договором на вчинення конкретних дій від імені страховика.

Страхові брокери – це учасники страхових відносин, які займаються представництвом страхувальник у відносинах із страховиком. Так само як і

страхові агенти вони за дорученням наділені чітким обсягом повноважень на вчинення дій від імені страхувальника. Вони реєструються як підприємці але без утворення юридичної особи. Також страхові брокери від свого імені можуть здійснювати посередницьку діяльність з надання страхових послуг. Дані особи можуть проводити іншу діяльність у сфері страхування, але їм заборонено виступати в якості страхового агента, страховика, перестраховика, а також займатися діяльністю, не пов'язаною зі страховою діяльністю.

Страхові актуарії є громадянами, які одержали кваліфікований атестат і відповідно до укладеного зі страховиком трудовим або цивільно-правовим договором проводять діяльність, пов'язану з розрахунком страхових тарифів, страхових резервів страховика, оцінкою його інвестиційних проектів з використанням актуарних розрахунків.

Під об'єктами страхування Закон України «Про страхування» розуміє майнові інтереси.

Послугою відповідно до законодавства про захист прав вживачів є діяльність виконавця з надання споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється для задоволення його особистих потреб;

Отже, майнові інтереси є страховою послугою, і відповідно до укладеного договору страхування спрямована на задоволення його страхових потреб.

Об'єктами особистого страхування можуть бути майнові інтереси, пов'язані: з життям громадян до певного віку або строку, зі смертю, з настанням інших подій у житті громадян;

заподіянням шкоди життю, здоров'ю громадян, наданням їм медичних послуг.

Об'єктами майнового страхування можуть бути майнові інтереси, пов'язані, зокрема безпосередньо:

- з володінням, користуванням і розпорядженням майном;
- обов'язком відшкодувати заподіяну іншим особам шкоду;
- здійсненням підприємницької діяльності.

Під об'єктом здебільшого розуміється - страховий інтерес.

Страховий інтерес - це майнова цінність, у разі настання страхового випадку цю цінність страхувальник може втратити. Ця теорія знайшла своє відображення у ст. 4 Закону України «Про страхування», яка встановлює, що предметом договору страхування є майнові інтереси.

Існує інша позиція яка полягає в тому, що потрібно досліджувати страховий ризик як об'єкт страхування.

Цей елемент є особливо важливим для страхових правовідносин, адже, у законодавстві термін «ризик» використовується лише для правового регулювання страхових правовідносин.

Таким чином, законодавець підкреслює такі елементи страхового ризику, як:

- ймовірність настання події (кількісний показник);
- випадковість (показник якісний);
- безпосередньо сама подія, на випадок настання якої провадиться страхування.

Причинно-наслідковий зв'язок між передбаченою страхуванням небезпекою та фактом настання страхового випадку є необхідним для отримання страхового відшкодування.

Відповідно до цієї точки зору, страховий інтерес є юридичним фактом об'єктивно-суб'єктивного характеру, суттю якого є визначення змісту правового зв'язку між страхувальником і об'єктом страхування, яким виступає страховий ризик.

При цьому страховий ризик - об'єктивно-суб'єктивна категорія страхового права, що має характер ймовірності і випадковості, пов'язаних причинно-наслідковим зв'язком зі страховим випадком і є безпосереднім об'єктом страхування.

Якщо страховий ризик розкриває лише ймовірність та випадковість настання певної події, то страховий випадок є саме тією подією на випадок настання якої проводилося страхування.

Так, ст. 8 Закону України «Про страхування» визначає страховий випадок як подію, передбачену договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі.

Отже, з визначенням понять суб'єктів і об'єктів страхових відносин та відносин споживання, можна дійти до висновку про те що, вони є тотожними і несуть у собі однаковий характер. А законодавство України потребує чіткої дефініції поняття «споживача страхових послуг» для усунення проблемних питань які формуються під час аналізу правовідносин що виникають із договорів страхування.

1.3. Права і обов'язки учасників страхових правовідносин

Законодавством визначено певні зобов'язання як для страхової компанії - суб'єкта господарювання, так і для страхувальника – споживача, під час укладання і дії договору страхування – надання послуг. Варто зупинитися на порівняння даних зобов'язань.

Згідно з чинним законодавством відповідно до ст. 20 ЗУ «Про страхування» страховик зобов'язаний:

- повідомити страхувальника умови та правила страхування;
- після повідомлення про настання страхового випадку, зробити всі дії для вчасного здійснення страхового відшкодування;
- після повідомлення про настання страхового випадку у визначений договором строк, здійснити страхову виплату. У випадку порушення даної норми, за несвоєчасне здійснення страхової виплати, страховик буде змушений сплатити страхувальнику неустойку;
- при настанні страхового випадку страховик відшкодовує страхувальнику витрати понесені задля запобігання або зменшення збитків;

- при зміні істотних умов договору, переукласти договір страхування із страхувальником;
- зберігати в таємниці дані про страхувальника та його майновий стан за винятком подій, передбачених законодавством України. Таємницею страхування, згідно зі ст. 40 Закону України "Про страхування", є конфіденційна інформація щодо діяльності та фінансового стану страхувальника - клієнта страховика, яка стала відомою йому під час взаємовідносин із клієнтом чи з третіми особами при здійсненні діяльності у сфері страхування, розголосу якої може спричинити матеріальної чи моральної шкоди клієнту.

Умовами договору страхування можуть бути передбачені також інші обов'язки страховика.

До прав страховика законодавство відносить наступні права:

- отримання після укладення договору страхової премії;
- до укладення договору страхування виконати проведення огляду та обстеження застрахованого майна;
- після настання страхового випадку зробити проведення огляду та обстеження застрахованого майна для визначення умов його виникнення та розміру збитків;
- отримання інформації про страховий ризик і його зміну;
- страховик має право змінювати умови страхування;
- після зростання страхового ризику збільшувати страхову премію;
- представляти інтереси страхувальника в суді;
- має право на суброгацію;
- при наявності законних підстав відмовити в страховій виплаті страхувальнику або вигодонабувачеві та іншим особам, які претендують на страхове відшкодування.

Право на суброгацію може бути виконано тільки після здійснення страховиком страхової виплати. Суброгація дає можливість пред'являти вимоги про відшкодування шкоди безпосередньо до особи, яка заподіяла шкоду [38, с. 95].

Відповідно до ст. 993 ЦК України до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, у межах фактичних витрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за завдані збитки. Ця норма відтворює норму ст. 27 Закону України «Про страхування». В доктрині таке право страховика називається правом на суброгацію. В українському страховому законодавстві такий термін не вживається, окрім ст. 269 Кодексу торговельного мореплавства України.

Відповідно до ст. 993 ЦК України суброгація – це стан коли відбувається безпосередньо перехід до страховика прав страхувальника на відшкодування збитків від винної особи.

Теж до прав страховика належить право відмовити у страховій виплаті, якщо страховий випадок настав внаслідок дії ядерного вибуху, радіації; військових дій; громадянські війни, страйків; вилучення, конфіскації, знищення майна за рішенням державних органів [39, с. 114].

В силу специфіки страхових відносин страховик також має право відмовити у страховій виплаті, при наявності таких умов:

- несвоєчасному повідомленні страхувальника про настання страхової події, протягом трьох днів;
- страхова подія настала внаслідок необережності або наміру страхувальника, застрахованого, вигодонабувача;
- умисному не вжитті заходів страхувальником щодо зниження збитків або введення навмисно страховика в оману.

Закнодавство про захист прав споживачів не має чіткого переліку зобов'язань суб'єкта господарювання перед споживачами. У ст. 1 ЗУ «Про захист прав споживачів» зазначено, що він регулює відносини між споживачами послуг та надавачами послуг. Тож можемо виокремити ті зобов'язання, які мають відношення саме до договорів страхування:

продавець зобов'язаний передати споживачеві продукцію належної якості, а також надати інформацію про цю продукцію. Тобто, страховик повинен після

внесення страхувальником першого платежу передати йому чинний договір страхування, але перед цим ознайомити з усіма істотними умовами договору;

виробник (виконавець) зобов'язаний забезпечити вживання продукції за призначенням протягом строку її служби, передбаченого нормативно-правовим актом або встановленого ним за домовленістю із споживачем. Тобто, під час дії договору страхування при настанні страхового випадку страхувальник має виконувати свій обов'язок щодо виплати страхового відшкодування, про це вже зазначалось вище.

У разі прояви недоліків у наданій послугі страховик зобов'язаний на вибір страхувальника задовольнити такі вимоги:

- 1) безкоштовного усунення недоліків у наданій послугі у розумний строк;
- 2) належного зменшення ціни наданої послуги;
- 3) відшкодування завданих страхувальникові збитків пов'язаних із наданням послуги своїми силами чи із залученням третьої особи, сплати неустойки та відшкодування моральної шкоди;
- 4) реалізації інших прав, що передбачені чинним законодавством на день укладення відповідного договору.

У більшості саме до цих положень звертаються позивачі при поданні позовів до суб'єктів страхування для захисту своїх порушених, оспорюваних чи невизнаних прав споживчів страхових послуг.

Відповідно до чинного законодавства про страхування до обов'язків страхувальника відносяться:

- вчасно вносити страхові платежі;
- надавати інформацію страховикові про всі відомі йому обставини, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику;
- повітати страховика про інші чинні договори страхування щодо цього об'єкта страхування. Згідно зі ст. 989 Цивільного кодексу України, якщо страхувальник не оповістив страховика про те, що об'єкт уже застрахований, новий договір є недійсним;

- вживати заходів щодо запобігання та зменшення збитків, завданих унаслідок настання страхового випадку;
- повідомити страховика про настання страхового випадку в строк, передбачений умовами страхування.

Невиконання цієї вимоги є підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування, якщо страхувальник не доведе, що був позбавлений цієї можливості з об'єктивних причин [40, с. 105].

Здійснення цього обов'язку страхувальником дає змогу страховику вжити заходів щодо оформлення необхідних документів для здійснення страхової виплати та попередження випадків шахрайства зі страховими коштами.

Умовами договору страхування можуть бути передбачені також й інші обов'язки страхувальника.

Законом України «Про страхування», а саме ст. 22, 23, 24, урегульовано питання заміни страхувальника. Так, у разі смерті страхувальника-громадянина, який уклав договір майнового страхування, права й обов'язки страхувальника переходять до осіб, які одержали це майно в спадщину. При цьому страховик або будь-хто із спадкоємців має право ініціювати переукладення договору страхування. В інших випадках права та обов'язки страхувальника можуть перейти до іншого громадянина чи юридичної особи лише за згодою страховика, якщо інше не передбачено договором страхування.

Якщо судом визнано страхувальника-громадянина недієздатним, його права й обов'язки за договором страхування переходять до опікуна. Виняток являє договір страхування цивільної відповідальності, дія якого припиняється з часу втрати дієздатності страхувальником - громадянином. У разі визнання судом страхувальника-громадянина обмежено дієздатним він здійснює свої права й обов'язки страхувальника за договором страхування лише за згодою піклувальника.

Якщо страхувальник - юридична особа реорганізовується і встановлюються його правонаступники, права та обов'язки страхувальника згідно з договором переходять до правонаступника [53, с. 29].

Подібним чином, основний обов'язок страховика - здійснити страхові виплати у разі настання страхового випадку, основний обов'язок страхувальника - своєчасно вносити страхові внески. Головним правом страхувальника є отримання страхових відшкодувань [39, с. 55].

Одночасно з тим, до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, в межах фактичних затрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до особи, відповідальної за заподіяний збиток.

Страховик має право відмовитися від здійснення страхової виплати у разі:

- навмисних дій страхувальника або особи, на користь якої укладено договір страхування, якщо вони були спрямовані на настання страхового випадку;
- вчинення страхувальником або особою, на користь якої укладено договір страхування, умисного злочину, що призвів до страхового випадку;
- подання страхувальником завідомо неправдивих відомостей про об'єкт страхування або про факт настання страхового випадку;
- одержання страхувальником повного відшкодування збитків за договором майнового страхування від особи, яка їх завдала;
- несвоєчасного повідомлення страхувальником без поважних на те причин про настання страхового випадку або створення страховикові перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків;
- наявності інших підстав, встановлених законом.

Договором страхування можуть бути передбачені також інші підстави для відмови здійснити страхову виплату, якщо це не суперечить закону.

Рішення страховика про відмову здійснити страхову виплату повідомляється страхувальникові у письмовій формі з обґрунтуванням причин відмови. Відмова страховика у виплаті страхових сум може бути оскаржена страхувальником у судовому порядку.

До страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування в межах фактичних затрат, переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа, що одержала страхове відшкодування, має до

особи, відповідальної за заподіяний збиток. Право регресу у страховика до винної особи виникає на тій підставі, що страховик попередньо здійснив виконання за страховим зобов'язанням, тобто сплатив страхове відшкодування страхувальникові.

Якщо страхувальник прострочив внесення страхового платежу і не сплатив його протягом 10 робочих днів після пред'явлення страховиком письмової згоди про сплату страхового платежу, страховик може відмовитися від договору страхування, якщо інше не встановлено договором.

Страхувальник або страховик повинен оповістити іншу сторону про бажання відмовитися від виконання договору страхування у термін який складає не пізніше ніж 30 днів до припинення договору, якщо інше не встановлено договором.

Страховик може відмовитися від договору особистого страхування якщо у нього відсутня згода на це страхувальника, який не порушує договір, якщо інше не встановлено договором або законом [60, с. 54].

Коли страхувальник відмовляється від договору страхування, виняток становить договір про страхування життя, страховик повинен повернути йому страхові платежі за період, що залишається до закінчення строку договору, також відбувається вирахування нормативних витрат на ведення справи, цей пункт визначається при здійсненні розрахунку страхового тарифу, та фактично здійснених страховиком страхових виплат.

Страховик може повернути страхувальникові сплачені ним страхові платежі повністю, виняток знову становить договір про страхування життя, адже ведення страхових справ даного виду є затратним для страхових компаній, за умови недотримання договору страховиком [45, с. 76].

Наслідки відмови від договору страхування життя встановлюються законом. Якщо страхувальник або страховик відмовився від договору страхування, договір припиняється.

У разі несплати страховиком страховальникові або іншій особі страхової виплати страховик зобов'язаний сплатити неустойку в розмірі, встановленому договором або законом [44, с. 65].

Головне право страховальника впливає із суті надання страхової послуги - це право на отримання страхової виплати при настанні страхової події.

Інші права страховальника в чому збігаються з правами страховика:

- премії при зміні умов страхування;
- достроково розірвати договір;
- отримання частини страхової достроковому розірванні договору.

Щодо обов'язків страховальників як споживачів то до них відносяться такі зобов'язання:

- перед підписанням договору страхування та внесенням першого платежу ознайомитися з усіма істотними умовам даного договору;
- звернутися за роз'ясненнями страховика при потребі уточнення і пояснення умов договору;
- дотримуватися усіх умов договору страхування у строки які зазначені у договорі.

Отож, сторони при виконанні умов укладеного договору страхування мають дотримуватися встановлених законодавством про страхування та захист прав споживачів норм, та умов договору страхування, які вказують на їх права й обов'язки.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

2.1. Становлення і розвиток законодавства про захист прав споживачів страхових послуг

Загальновідомим є те, що однією з найважливіших функцій держави на всіх її етапах та становлення виступала функція захисту прав та інтересів її громадян.

Функції держави - це головні напрямки її діяльності, що виявляють сутність і соціальне призначення цілі і завдання держави щодо управління суспільством у притаманних йому формах і властивими йому методами [32, с. 56].

Аналізуючи будь-яке явище суспільного життя, науки, тощо, для більш глибокої розуміння суті досліджуваного питання слід звернути достатню увагу на історичний метод. Охоплюючи увагою вказаний метод дослідження, враховуючи актуальність питання та проблематику захисту прав споживачів у сфері послуг, вважаємо це за необхідне.

Захист прав споживача відноситься до найбільш актуальних правових проблем сьогодення, порівнюваних за своєю цінністю хіба, що з охороною довкілля. Виникнення самої проблеми пояснюється двома причинами: з одного боку збільшення ролі споживання, попиту населення на товари і послуги, а з іншої – погіршення становища споживача. У ринковій системі попиту і пропозиції споживачі як представники попиту мали б бути такими ж сильними, які і представники пропозиції, насправді ж вони багато в чому поступаються їм [71, с.13].

Чинне законодавство України встановлює певні юридичні засоби забезпечення підвищенні захисту прав споживачів страхових послуг [70, с. 458].

Втім переважна частина положень вказаного правового інституту не одержала відповідного наукового обґрунтування, зокрема відносно захисту прав споживачів у сфері надання страхових послуг. Дослідження певних зазначених

питань здійснювались в тій чи іншій мірі в окремих статтях, інших наукових працях.

Загальний рівень споживання в тій або іншій країні в певну історичну епоху завжди виділявся досягнутим рівнем розвитку продуктивних сил. Спільно з цим формувалось законодавство щодо регулювання страхових правовідносин [48, с. 321].

Одного нормативно-правового акту який би регулював захист прав споживачів страхових послуг не існує. Тому розглянемо спочатку становлення і розвиток захисту прав споживачів та страхування окремо.

В радянській період в системі СРСР та його союзних республіках так і не створилося дійове законодавство про захист прав споживачів.

До середини 80-х рр. ХХ ст. в Радянському Союзі відносини щодо захисту прав споживачів в основному регулювалися нормами цивільного законодавства. Норми цивільного кодексу регламентували права, обов'язки і відповідальність суб'єктів договірних відносин за участю громадян, але в той же час не були спеціально спрямовані на регулювання захисту прав і законних інтересів споживачів.

Правове регулювання торгового обслуговування чинилося низкою підзаконних нормативних актів, різноманітними інструкціями, відомчими та підвідомчими правилами, які іноді в односторонньому порядку нав'язувала споживачем не вигідні для них умови, зводячи в привілейоване становище спеціалізовані організації, які обслуговували населення. Дуже велика кількість таких правил помітною мірою погіршувала правове становище споживачів порівняно з чинними Основами цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік 1961 р. і Цивільним Кодексом УРСР 1964 р.

Нині нормативно-правова база консюмеризму в Україні, крім вже названого Закону України «Про захист прав споживачів», налічує понад 30 законів та підзаконних нормативних актів, прийнятих для захисту прав громадян-споживачів. Передусім зазначимо, що права споживачів захищає Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р., стаття 42 якої проголошує: «Держава захищає права

споживачів, реалізує контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів».

В Основному законі України зафіксовано водночас чимало норм, які прямо або опосередковно стосуються питань захисту прав й інтересів споживачів. У частині 1 статті 50 Конституції України закріплено право громадян на вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів та предметів побуту. А стаття 22 містить суттєво важливе положення про те, що конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, не допускається звуження змісту та обсягу чинних прав. Розуміється, це все стосується і захисту прав споживачі [33, с. 112].

Відносно історії становлення законодавства про страхування, 23 березня 1918 року було підписано Декрет Ради Народних Комісарів «Про встановлення державного контролю над усіма видами страхування, крім соціального». Громадянська війна і іноземна військова інтервенція потребували прийняття надзвичайних заходів у всіх областях господарського життя. Вони пришвидшили націоналізацію страхової справи [66, с. 27].

У роки радянської влади страхування в Україні розвивалося нерівномірно. Так, з 1921 року страхування майна державних підприємств і організацій здійснювалося добровільно. Але вже Постановою ЦВК і РНК СРСР від 4 вересня 1929 року включалося обов'язкове страхування в державній промисловості, яке охоплювало практично все майно, і вже через два роки страхові платежі були включені до складу податку з обороту, що привело до зміни механізму відшкодування збитків. Страхування кооперативних і громадських підприємств, в тому числі і колгоспів, теж було переведено на державну основу. Цю роботу здійснювали органи Держстраху СРСР, які надавали послуги з обов'язкового і добровільного видів страхування майна громадян [61, с. 528].

Протягом 1960-70-х років були введені нові види страхування майна, життя і здоров'я громадян. З 1988 року державні підприємства одержали право на виконання добровільного страхування майна та відповідальності. Проте,

незважаючи на серйозні зміни у ставленні до страхової справи, рівень його розвитку ще сильно відставав від рівня країни з ринковою економікою.

До 1988 року в Україні, як і в республіках колишнього СРСР, існувала монополія двох державних страхових компаній: «Держстраху» і «Інгостраху», роботу яких була цілком регульованою державою. Це передбачало значні надходження до бюджету від страхових відшкодувань. Функції страховика на території України в той час утілювала система «Укрдержстраху».

Найбільш важливим імпульсом у створенні недержавних страхових організацій стало прийняте 19 червня 1990 року Радою Міністрів СРСР «Положення про акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю» і Постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо демонополізації народного господарства», прийняте 16 серпня 1990 року. Ці нормативні акти дозволяли здійснювати страху діяльність і конкурувати між собою державним, акціонерним, взаємними і кооперативними товариствами. Демонополізація відбулася і в системі Держстраху, перш за все вона виявилася в наданні страховим організаціям республік СРСР права вводити регіональні види майнового та особистого страхування, щоб не були єдиними по країні [58, с. 98].

В Україні законодавча база, яка регулює діяльність страхового ринку, почала створюватися з травня 1993 року, коли був прийнятий Декрет «Про страхування», який ґрунтувався в головному на нормативній базі колишнього Держстраху. Варто зауважити, що ця нормативна база мала ряд прогалин, які спонукали органи страхового нагляду, які були створені в Україні наприкінці 1993 р., працювати над вдосконаленням законодавчої бази. В першу чергу було підготовлено Закон України «Про страхування», схвалений Верховною Радою України 7 березня 1996 р. Новий закон дав змогу суттєво підвищити у 1996 р. надійсність страхового ринку в Україні і посилити контроль за його розвитком [46, с. 76].

Також було прийнято низку нормативно-правових та законодавчих актів. Головними з яких є: Закон України «Про загальнооб'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами,

зумовленими похованням» 2001 р., Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» 1999 р., Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» 2000 р., Закон України «Про обов'язкове державне пенсійне страхування» 2003 р. та ін. [69, с. 100].

Розглядаючи історію страхової справи в Україні, варто засвідчити великий прогрес, проте, проблем у вітчизняних страховиків не зменшилося. На жаль, в Україні досі помічасмо значні перекося в державному регулюванні, розбіжності у законодавстві з одних і тих же питань, тому радимо узгодити поняття та основні постулати страхової діяльності у всіх нормативно-правових та законодавчих актах [68, с. 76].

Протистояння страхувальника та страховика в аспекті перспективи або неможливості застосування до відносин, що виникають із договорів добровільного майного страхування, Закону України «Про захист прав споживачів» досить давнє [35].

На даному етапі розвитку нашої держави єдиного нормативно-правового акту який би регулював захист прав споживачів у сфері страхових зобов'язань не було прийнято. Суди у своїх рішеннях також не дотримуються однієї позиції, що викликає появу колізій у застосуванні норм.

12.04.1996 року була прийнята постанова Пленуму Верховного Суду «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів», якою передбачено, правовідносини, які регулює Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 року № 1024-ХІІ. Деякі суди підтримують саме цю позицію страхувальника та визнають останнього споживачем страхової послуги з усіма відповідними наслідками.

Іншої позиції у рішенні судів вказують на те, що на спірні відносини за договорами страхування Закон України «Про захист прав споживачів» не поширюється, оскільки відносини сторін у цьому випадку врегульовано Законом

України «Про страхування», який є спеціальним, і безпосередньо умовами укладеного договору страхування.

2.2. Застосування Закону України «Про захист прав споживачів» до страхових правовідносин

У попередніх розділах нами було проаналізовано поняття: страхувальника, страховика, договору страхування, споживача, суб'єкта господарювання який приділяє страхові послуги та договору про надання послуг та її тотожність. Проведено історичний аналіз становлення законодавства. У цьому розділі ми розглянемо важливі питання про застосування Закону України «Про захист прав споживачів» до страхових правовідносин, і чи має місце таке застосування у судовій практиці України.

Проблемні питання регулювання захисту прав споживачів страхових послуг та поширення Закону України «Про захист прав споживачів» та Закону України «Про страхування» на дані правовідносини мають два аспекти практичного втілення: загально-юридичний і галузевий [43, с.8].

Застосування Закону України «Про страхування» та Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземного транспорту» відносяться до загального аспекту практичного втілення судами загальної юрисдикції і регулюють дані страхові правовідносини. Вживання ж Закону України «Про захист прав споживачів» до страхових правовідносин є галузевим аспектом практичного втілення, і полягає у тому, що після визначення за страхувальником статусу споживача страхових послуг передбачаються характерні інструменти захисту порушених, невизнаних, оспорюваних прав та інтересів. Тому, питання про застосування Закону України «Про захист прав споживачів» при вирішенні спорів пов'язаних із страховими правовідносинами є актуальними та перспективними у правозастосовній діяльності.

Деякі суди вирішуючи спори даної категорії не поширюють на спірні правовідносини, що випливають з договорів страхування та відповідно

врегульовані спеціальними законами, положення Закону України «Про захист прав споживачів» з огляду на те, що предметом спору є не якість страхових послуг, а права та обов'язки сторін згідно з умовами договору страхування.

Проте, з такою позицією щодо непоширення Закону України «Про захист прав споживачів» на спірні страхові правовідносини не можна погодитись зважаючи на такі обставини. Згідно Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» страхові послуги відносяться до ринку фінансових послуг, а це означає, що страхові компанії є фінансовими установами з надання послуг .

Ціллю Закону України «Про захист прав споживачів» є встановлення прав споживачів, а також формулювання механізму їх захисту та засади реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів. Закон України «Про захист прав споживачів» прямо не встановлює межі своєї дії, отже проаналізувавши даний закон можна дійти до висновку, що дія цього закону поширюється на правовідносини що виникають із договорів страхування.

Стосовно поширення норм Закону України «Про захист прав споживачів» на правовідносини, що регулюються Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземного транспорту» та Закон України «Про страхування», то слід враховувати сферу дії зазначених законів.

Споживачем є фізична особа, яка придбає, замовляє, користується або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних із підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [37, с. 113].

Закон України «Про страхування» регулює відносини у сфері страхування і спрямований на створення ринку страхових послуг, посилення страхового захисту майнових інтересів підприємств, установ, організацій та фізичних осіб.

Страховальниками відповідно до наведеного вище законодавства є юридичні та дієздатні фізичні особи, які володіють страховим інтересом щодо

об'єкту страхової охорони і уклали із страховиками договори страхування, або є страхувальниками відповідно до законодавства України [41, с. 20].

Справи за позовами страхувальників до страховиків регулюються загальними нормами зобов'язального права, спеціальними актами що регулюють дані правовідносини, укладеними договорами про надання страхових послуг. При вирішенні даних справ треба враховувати роз'яснення, п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996 року «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів», яким передбачено, правовідносини, які регулює Закон України «Про захист прав споживачів».

З огляду на викладене, вважаємо, що є всі законодавчі підстави для розповсюдження на страхові правовідносини положень Закону України «Про захист прав споживачів», що певною мірою підтверджується і позитивними випадками правозастосування.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України (далі - ВСУ) від 12.04.1996 № 5 «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист про споживачів» ВСУ сформулював правову позицію, що до відносин, які регулюються Законом України «Про захист прав споживачів», відносяться, зокрема, ті, які виникають із договорів страхування, оскільки Закон не визначає чітких меж своєї дії. Деякі суди схвалювали саме позицію страхувальника та визнавали останнього споживачем страхової послуги з усіма відповідними наслідками.

Протилежні позиції у рішенні судів свідчать про те, що на спірні відносини за договорами страхування Закон України «Про захист прав споживачів» не поширюється, оскільки відносини сторін у цьому випадку врегульовано Законом України «Про страхування», який є спеціальним, і безпосередньо умовами укладеного договору страхування.

У частині п'ятій ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» встановлено, що в разі якщо виконавець не може надати послугу згідно з договором за кожний день прострочення споживачеві сплачується пеня в розмірі трьох відсотків вартості послуги, якщо інше не передбачено законодавством.

Рівночасно законодавством, що регулює правовідносини у сфері страхування, визначено, що в разі несплати страховиком страхувальникові або іншій особі страхової виплати страховик зобов'язаний сплатити неустойку в розмірі, встановленому договором або законом відповідно статті 992 ЦК України. А згідно з частиною четвертою статті 16 Закону України «Про страхування» однією з істотних ознак договору страхування є визначення в ньому відповідальності за невиконання або неналежне виконання умов договору. Подібним, чином, на думку ВСУ, положення про відповідальність страховика, закріплені в Законі України «Про страхування» та глава 67 ЦК України, є спеціальними нормами права, а в Законі України «Про захист прав споживачів» - загальними.

У певних випадках суди встановлюють, що сторони уклали договір страхування, відповідно до пункту договору страхування страховик несе відповідальність за несвоєчасне здійснення страхового відшкодування шляхом сплати страхувальнику пені в розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня. Таким чином, між сторонами укладено договір майнового страхування, за умовами якого визначено відповідальність страховика за несвоєчасне здійснення страхового відшкодування. Отож, у цьому випадку положення пункту 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» на спірні правовідносини не поширюється й суди апеляційної та касаційної інстанцій необґрунтовано стягнули пеню в розмірі трьох відсотків вартості послуги відповідно до цього Закону.

Деякі суди, вирішуючи спори цієї категорії, не поширювали на спірні правовідносини, що впливають з договорів страхування. Тобто має місце інша судова практика, зокрема щодо визначення підсудності розгляду справ зазначеної категорії [50, с. 274].

Так, Івано-Франківської міський суд ухвалою від 6 березня 2019 р. відкрив провадження у справі № 344/9237/18 за позовом страховика до ПрАТ «СК «АХА Страхування» про зобов'язання виплатити страхове відшкодування [24]. Оскаржуючи цю ухвалу, представник страховика посилався на те, що юридичною

адресою є м. Київ, а тому за загальним правилом підсудності справа має розглядатися у Подільському районному суді м. Києва. Залишаючи зазначену ухвалу без змін, апеляційний суд виходив із того, що спір між сторонами виник із приводу виконання договору про надання страхових послуг, а тому правовідносини, крім Закону України «Про страхування», регулюються ще й Законом України від «Про захист прав споживачів», тобто позивач вправі був звернутися для вирішення спору за місцем свого проживання.

Суди розглядаючи спори про відшкодування моральної шкоди внаслідок порушення умов договору страхування використовують різну судову практику. Вони задовольняють позови у одних випадках на підставі ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» або на підставі ч. 1 ст. 1167 ЦК України або на підставі ст. 23 ЦК України, а в інших випадках позовні заяви залишають без задоволення. Підставами для таких рішень є те що, вони не ґрунтуються на законі, ні на договорі, договірні відносини не передбачаються відшкодування моральної шкоди, або не було доведено порушення відповідачем прав та інтересів позивача або заподіяння душевних страждань внаслідок відмови у здійсненні виплати страхового відшкодування [50, с. 275].

У таких випадках судам варто виходити з того, що між сторонами існують договірні відносини, які врегульовані спеціальним Законом України та ЦК України, норми статей якого не передбачають такого виду відповідальності страховика, як відшкодування моральної шкоди. Перспектива відшкодування моральної шкоди є коли відповідальність зазначена в укладеному договорі.

Наведені системні тлумачення норм чинного законодавства України, матеріали правозастосовної практики, доводять необхідність більш глибокого дослідження даного питання. Оскільки, поширення норм законодавства України про захист прав споживачів на страхувальників, не завжди знаходить свій практичний вияв.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

3.1. Окремі аспекти судового захисту прав споживачів страхових послуг

На превеликий жаль, в Україні надання неякісних послуг є поширеним явищем, позаяк в більшості випадків для представників страхової справи небезпека бути серйозно покараним за це найменший. І ринок страхування в цьому випадку не виняток, щонайбільше в останні кілька років, коли економічна криза й тотальне важке становище в країні привели до чималих випадків неплатоспроможності страхових компаній [35].

Протягом усього періоду існування ринку страхування в незалежній Україні страхувальники стикалися з багатьма проблемами, серед яких:

- неправомірними відмовами у виплаті страхового відшкодування;
- затягування виплат страхового відшкодування з боку недобросовісних страхових компаній.

Ці чинники примушували їх шукати більш дієві напрями захисту своїх прав. Утім актуально буде підмітити, що, у сфері страхування діє безліч шахраїв з боку страхувальників, які намагаються отримати гроші від страхової компанії, не маючи на те законних підстав, у тому числі використовуючи судовий порядок і можливості Закону України «Про захист прав споживачів».

Право на захист цивільних прав та інтересів страховиків і страхувальників закріплено у ст. 15 ЦК України, кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання, кожна особа має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства.

Відповідно до ст. 16 ЦК України кожен страхувальник і страховик має право звернутися до суду а захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу, що випливають із страхових правовідносин.

- 1) визнання права;

- 2) визнання правочину недійсним;
- 3) припинення дії, яка порушує право;
- 4) відновлення становища, яке існувало до порушення;
- 5) примусове виконання обов'язку в натурі;
- 6) зміна правовідношення;
- 7) припинення правовідношення;
- 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
- 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
- 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках.

На нашу думку потрібно відзначити, що судова практика щодо перспективи застосування до страхових правовідносин Закону України «Про захист прав споживачів» формується довго й важко.

Правовідносини, які склались між сторонами з приводу відшкодування страхового зобов'язанням, за своєю правовою природою є грошовим зобов'язанням, на яке поширюється дія частини другої статті 625 ЦК України як спеціального виду цивільно-правової відповідальності за прострочення виконання зобов'язання.

Таким чином, у разі прострочення страховиком виплати належної суми страхового відшкодування, страхувальник має право вимагати сплати суми боргу з урахуванням індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3% річних від простроченої суми страхового відшкодування.

Особливу думку хочемо звернути на питання, що пов'язані зі стягненням на користь страхувальника передбаченої законодавством неустойки у вигляді - пені та моральної шкоди, завданої несвоєчасною виплатою або відмовою у виплаті страхового відшкодування за договором страхування.

Існує судова практика, відповідно до якої на спірні відносини на етапі виконання договору страхування, Закон України «Про захист прав споживачів» не поширюється. Подібна позиція обґрунтовується тим, що позаяк відносини сторін у таких випадках врегульовано Законом України «Про страхування», який є спеціальним, і безпосередньо умовами укладеного договору страхування.

У проблемі поширення Закону України «Про захист прав споживачів» на добровільне страхування суди не мають права керуватися даним Законом під час вирішення спорів, що формуються із відносин між фізичними особами, які вступають у договірні відносини між собою з ціллю задоволення особистих потреб, не пов'язаних з провадженням підприємницької діяльності, а також з відносин, що виникають у зв'язку із придбанням фізичною особою - підприємцем товарів, здійсненням для нього робіт або надання послуг не для особистих потреб, а для реалізацію підприємницької діяльності або у зв'язку з придбанням товарів, виконанням робіт і наданням послуг з метою задоволення потреб юридичних осіб [35].

Отож для визначення того чи підлягає Закон України «Про захист прав споживачів» до страхових правовідносин, передусім, варто урахувувати сферу дії Законів «Про захист прав споживачів» і «Про страхування», а також норми ЦК України, що стосуються відносин страхування.

Зазначений Закон України «Про захист прав споживачів» може застосовуватися, за умови коли позивач точно вказує на порушення норм, гарантованих цим Законом, приміром, права на інформацію при неподанні для ознайомлення правил страхування тощо.

Більшість правовідносин за участю споживачів регулюються спеціальними законами, Закон України «Про захист прав поживачів» застосовується у частинах не визначних спеціальним законодавством.

Тому, на питання застосування чи ні законодавства про захист прав споживачів не можемо відповісти не проаналізувавши останню правову позицію ВСУ, висловлену в постанові від 11 березня 2015 року № 6-126цс14 у справі за позовом фізичної особи до СК "Провіта" - про захист прав споживача страхових

послуг. Позивачем у даній справі є страхувальник, відповідачем – страховик СК «Провіта».

Позивач у зазначеній справі, спирався на недодержання умов договору страхування страховиком, яке полягало у затягуванні виплати страхового відшкодування, просив стягнути з останнього пеню в розмірі згідно із Законом України "Про захист прав споживачів" яка становить 3 відсотка річних за користування чужими коштами, інфляційні витрати та збитки.

У заяві про перегляд ухвали ВСУ про відмову у відкритті касаційного провадження у справі СК "Провіта", спираючись на різне вживання судом касаційної інстанції ч. 5 ст. 10 Закону України "Про захист прав споживачів", просила скасувати зазначену ухвалу, а також рішення апеляційного суду в частині стягнення зі страховика на користь страхувальника пені згідно зі згаданою ч. 5 ст. 10 Закону, прийнявши в цій частині нове рішення про відмову в позові.

Частково задовольняючи заяву, ВСУ акцентував, що при вирішенні питання про усунення різностей у застосуванні судом касаційної інстанції норм ч. 5 ст. 10 Закону України "Про захист прав споживачів" слід зважати те що, за своєю правовою природою договір страхування є договором про надання послуг [21].

На основі аналізу ст. 16 Закону України "Про страхування", ст. 979 ЦК України, норм Закону України «Про захист прав споживачів» і з урахуванням п. 2 постанови Пленуму ВСУ «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів» від 12.04.96 року № 5 можна зробити висновок, що до відносин, які регулюються нормами Закону України «Про захист прав споживачів», припадають, зокрема, відносини, що виникають при укладанні договору страхування.

У ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» визначено: у разі, коли виконавець не може надати послугу згідно з договором, за кожний день прострочення споживачеві сплачується пеня в розмірі 3 % вартості послуги, якщо інше не передбачено законодавством.

Рівночасно законодавством, яке регулює правовідносини страхування, означено, що у разі несплати страховиком страхувальнику чи іншій особі

страхової виплати страховик зобов'язаний сплатити неустойку в розмірі, встановленому договором або законом ст. 992 ЦК України.

Подібним чином, на думку ВСУ, положення про відповідальність страховика, закріплені в Законі України "Про страхування" та гл. 67 ЦК України, є спеціальними нормами права, а в Законі України "Про захист прав споживачів" – загальними.

Відповідно до рішення Ізюмського міськрайонного суду Харківської області від 27.07.2020 року по справі № 623/582/20, судом було встановлено, що позивачкою не надано належних та допустимих доказів на підтвердження порушення її прав та Закону України «Про захист прав споживачів» щодо визнання недійсним кредитного договору в цілому, зокрема з підстав укладення договору страхування життя з ПрАТ "ЮПТЕР СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ ВІСННА ІНШУРАНС ГРУП", оскільки умови кредитного договору не містять посилань на обов'язковість укладення договору страхування життя з ПрАТ "ЮПТЕР СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ ВІСННА ІНШУРАНС ГРУП". Позов було задоволено частково у частині визнання недійсним кредитного договору, а щодо захисту прав споживачів було відмовлено [28].

Такої самої позиції доримався Мелітопольський міськрайонний суд у рішенні від 03.03.2020р. у справі № 937/7972/19 розглянувши у відкритому судовому засіданні в м. Мелітополі цивільну справу за позовом ОСОБА_1 до Приватного акціонерного товариства «Українська пожежно страхова компанія», за участю третьої особи Відділ з розвитку підприємництва, промисловості та захисту, прав споживачів при виконавчому комітеті Мелітопольської міської ради Запорізької області про захист прав споживача страхових послуг та стягнення страхового відшкодування, позов було задоволено частково лише у частині стягнення страхового відшкодування. Постановою Запорізького Апеляційного суду від 30.06.2020 р. [27] Апеляційну скаргу Приватного акціонерного товариства «Українська пожежно страхова компанія» було залишено без задоволення [25].

Закон України «Про захист прав споживачів» регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг і виробниками та продавцями товарів,

виконавцями робіт і послуг різних форм власності, узаконює права споживачів, а також розкриває механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів.

Споживачем як зазначалось раніше - є фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого робітника.

При захисті судом порушених прав важливим чинником є доказ того, що саме із договору страхування виникали споживчі відносини. Як ми бачимо, у цих випадках судами було відмовлено у задоволенні цієї частини позовних вимог.

На підставі розбору ст. 16 Закону України "Про страхування", ст. 979 ЦК України, норм Закону України "Про захист прав споживачів" і з урахуванням п. 2 постанови Пленуму ВСУ "Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів" від 12.04.96 року № 5 можна зробити висновок, що до відносин, які регулюються нормами Закону України "Про захист прав споживачів", належать, зокрема, відносини, що виникають при укладанні договору страхування.

У справі № 127/34692/19 Вінницьким міським судом Вінницької області за позовом ОСОБА_1 до Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Класік страхування життя» про захист прав споживача, визнання недійсними договорів страхування, суд погоджується із доводами позивача, що аналіз змісту спірних договорів страхування дійсно дає підстави дійти висновку, що у договорах мають місце несправедливі його умови стосовно отримання викупної суми у разі дострокового припинення договору, обмеження їх строком дії договору та внесенням усіх страхових внесків, що суперечать одночасно як вимогам Закону України «Про страхування», так і ст. 18 Закону України «Про захист справ споживачів» та є неприпустимим. Позовні вимоги були задоволені повністю [26].

Тобото у цьому випадку позивачем було вмотивовано, що договір страхування є договором про надання послуг, тому суд керувався у своєму рішенні законодавством про захист прав споживачів.

На нашу думку, суттєвими у відносинах страхувальника та страховика мають бути не законодавчі перспективи захисту інтересів однієї чи іншої сторони, а, передусім, підвищення якості страхових послуг з боку страхових компаній та сумлінне виконання умов договорів страхування його сторонами. У сучасних реаліях страхові компанії мають чітко усвідомлювати свої слабкі сторони, такі як: недостатня надійність і капіталізацію, низька якість страхових послуг, бажаючи підвищення надійності системи страхування в цілому шляхом впровадження вимог і стандартів надання страхових послуг, особливо процедури та строків страхових виплат, які застосовуються у міжнародній практиці.

3.2. Правові наслідки придбання споживачем страхових послуг неналежної якості

Ми вже дослідили, що за своєю правовою природою договір страхування є договором про надання послуг.

Відповідно до частини першої статті 901 ЦК України за договором про надання послуг одна сторона зобов'язується за згодою другої сторони надати послугу, яка споживається в ході вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві визначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

Згідно зі статтею 902 ЦК України виконавець зобов'язаний виконати послугу особисто. Якщо договором зазначено надання послуг за плату, замовник зобов'язаний розплатитися за надану йому послугу в розмірі, у терміни та в порядку, що встановлені договором. У разі неможливості здійснити надання послуг, що виникла не з вини виконавця, замовник зобов'язаний виплатити виконавцеві розумну плату. Якщо неможливість виконати договір з'явилася з

вини замовника, він зобов'язаний виплатити виконавцеві плату в повному розмірі, якщо інше не встановлено договором або законом [12].

Правовий розбір наведених положень ЦК України та рішення Верховного Суду України дозволяє дійти висновку про те, що договір надання послуг є двостороннім правочином, за яким обов'язку виконавця з надання певної послуги кореспондує обов'язок замовника з її оплати.

До недавнього часу питаннями щодо контролю діяльності страхових компаній займалась Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Відповідно до Указу Президента України від 30.06.2020 № 259/2020 «Про припинення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг перебуває в стадії припинення, шляхом ліквідації [13].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» від 12.09.2019 №79-IX звертатись до правонаступників. Контроль за здійсненням страхової діяльності передано до повноважень Національний банк України (далі- НБУ), а саме Департамент нагляду за страховим ринком [13].

Надання страхових послуг неналежної якості полягає у неналежному виконанні страховиком умов до горову страхування.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про захист прав споживачів» у разі придбання споживачем страхових послуг неналежної якості споживач має право на: домірне зменшення ціни, безкоштовного усунення недоліків товару в розумний строк, відшкодування затрат на усунення недоліків товару.

Згідно з частиною 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» у разі якщо виконавець не може надати послугу згідно з угодою, за кожен день прострочення споживачу сплачується пеня у розмірі 3% вартості роботи, якщо інше не передбачено законодавством.

Відповідно до ст. 992 ЦК України одночасно законодавством, що регулює правовідносини у сфері страхування, визначено, що у разі несплати страховиком страхувальнику або іншій особі страхової виплати страховик зобов'язаний сплатити неустойку в розмірі, встановленому договором або законом.

А згідно з частиною 4 ст. 16 Закону України «Про страхування» однією з істотних ознак договору страхування є визначення в ньому відповідальності за невиконання або неналежне виконання умов договору.

На підставі викладеного зроблено висновок, що положення про відповідальність страховика, закріплені в Законі України «Про страхування» та главі 67 ЦК України, є спеціальними нормами права, а в Законі України «Про захист прав споживачів» - загальними.

Розмір неустойки як відповідальність страховика за договором страхування має бути визначений у такому договорі. Якщо ж такий розмір не визначений сторонами в договорі страхування, то до спірних правовідносин застосовується частина 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів», якщо укладений договір страхування направлений на задоволення особистих потреб застрахованої особи.

Таким чином, на підставі наведених правових приписів, принципу заборони притягати особу двічі за одне й те ж правопорушення, а також правил застосування конкуренції правових норм, за умови, що укладений договір страхування спрямований на задоволення особистих потреб застрахованої особи страховик несе відповідальність у вигляді розміру неустойки, визначеного в договорі страхування.

Варто зазначити, що це рішення стосується лише договорів страхування, направлених на задоволення особистих потреб фізичної особи.

Порядок врегулювання спорів із невиконання або неналежного виконання договору страхування, полягає у зверненні до: страхової компанії, НБУ, суду.

Конституцією України зафіксовано право кожного на судовий захист та визначено, що юрисдикція судів поширюється на кожний юридичний спір статті 55 та 124, а статтями 7-8 та 18 Закону України «Про захист прав споживачів»

визначено, що кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, створеним законом. Здійснення права особи на судовий захист має відбуватися з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), яка застосовується судами як джерело права.

Тому, при порушенні прав споживача, щодо неналежного виконання умов договору страхування, страхувальник має право звернутися до суду за захистом порушеного права.

3.3. Особливості відшкодування моральної шкоди у справах про захист прав споживачів страхових послуг

Згідно з положеннями ст. 42 Конституції України держава захищає права споживачів, виконує контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт.

Охорону прав споживачів реалізують спеціально уповноважені органи виконавчої влади у галузі захисту прав споживачів, місцеві державні адміністрації, інші державні органи, органи місцевого самоврядування. Помітне місце в питанні захисту прав споживачів займає судовий захист їх порушених прав та інтересів.

Робимо висновок про те, що правовідносини, які формуються між споживачами послуг та надавачами послуг, є цивільними, а судовий захист прав споживачів здійснюється судами за засадами цивільного судочинства, в порядку позовного провадження.

У практиці страхування сьогодні виникає питання про можливість страхування самих ризиків, пов'язаних із заподіянням моральної шкоди. Це питання є одним із найбільш спірних у сучасній цивілістиці. Зокрема, Ю. Фогельсон зазначає, що якщо страховий інтерес щодо відшкодування моральної шкоди має місце, то і страховий захист на випадок настання відповідальності щодо її відшкодування може бути наданий. Більше того, згідно зі ст. 34 Закону України

«Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 вересня 1999 року, особа має право на страхування від заподіяння моральної шкоди на виробництві.

Однак страхування – це передусім спосіб відшкодування реального збитку, якого зазнала особа, тобто збитку, який можна оцінити як у разі заподіяння шкоди життю і здоров'ю, так і в разі пошкодження й втрати майна. А тому у випадку допустимості страхування ризиків, пов'язаних із заподіянням моральної шкоди, виникає цілком слушне запитання про можливість оцінювання ризиків виникнення у фізичної особи моральних страждань. Оцінювання ризиків – це діяльність, заснована на аналізі об'єктивних даних. Моральним стражданням особи неможливо дати об'єктивно оцінку, оскільки немає чітких критеріїв визначення розміру такої шкоди, вони можуть бути для кожного індивідуальні. Моральна шкода має суто суб'єктивний характер, і ймовірність виникнення права на її компенсацію навряд чи можливо «прорахувати».

На підтвердження неможливості укладення договорів страхування ризиків, пов'язаних із заподіянням моральної шкоди, свідчить і той факт, що навіть в особистому страхуванні, спрямованому на всебічний захист особистих немайнових інтересів страхувальника, законом не передбачена можливість відшкодування моральної шкоди. Якщо ж допустити, що страхування моральної шкоди буде введено на практиці, то це, звичайно, ускладнить саму процедуру укладення та дії договору страхування в частині як оцінювання ризику страховиком, так і виплати страхового відшкодування [54, с. 19].

Як зазначено у постанові ВСУ від 01.09.2019 року по справі № 216/3521/16 право на відшкодування моральної шкоди є важливою гарантією захисту прав і свобод громадян та законних інтересів юридичних осіб, встановлене Конституцією та законами України [23].

Статтею 23 ЦК України наведено перелік фактів, з якими може пов'язуватися моральна шкода, отже, можна сказати, що умовами для відшкодування моральної шкоди є порушення майнових, особистих немайнових

прав особи, а також зобов'язань у випадках, зазначених у договорі або законі. Варто зауважити, що у чинній редакції Закону України «Про захист прав споживачів» можливість відшкодування моральної шкоди, завданої споживачу, постає лише у двох нормах: у п. 5 ч. 1 ст. 4 та у ч. 2 ст. 22. Приміром, перша з норм розкриває, що споживачі під час придбання, замовлення або вживання продукції, яка здійснюється на території України, для задоволення своїх власних потреб мають право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції, відповідно до закону.

У другій нормі зазначено, що при задоволенні вимог споживача суд водночас вирішує питання щодо відшкодування моральної шкоди.

З посиланням на положення ст. 23, 611 ЦК України та ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів», ВСУ протягом попередніх років притримувався того досвіду, що у разі порушення зобов'язання постають правові наслідки, встановлені договором, або законом. Укладені з участю споживачів договори, а також норми відповідних законів не визначали відповідальності у вигляді відшкодування моральної шкоди, тому таке відшкодування можливе лише у випадках, коли шкода завдана майну споживача або завдана ушкодженням здоров'я або смертю. Аналогічні висновки приводилися ВСУ в узагальненнях судової практики з розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування, ВСУ зауважив, що суди по-різному задовольняють або не задовольняють позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди.

Правовідносини, що виникають між сторонами, є зобов'язальними. Судам потрібно виходити з того, що між сторонами існують договірні відносини, які врегульовані спеціальним Законом України «Про страхування» та ЦК України, норми ст. 625, 992 якого не визначають такого виду відповідальності страховика, як відшкодування моральної шкоди. Можливість відшкодування моральної шкоди у таких правовідносинах не виключається у разі, якщо сторони визначили таку відповідальність в укладеному договорі [53, с. 27].

В Узагальненні судової практики з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів (2009-2012 рр.) ВСУ зауважив, що згідно з чинною редакцією п.

5 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі мають право на відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції, відповідно до закону. У ст. 1 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» поняття шкоди встановлено як завдані внаслідок дефекту в продукції каліцтво, інше ушкодження здоров'я або смерть особи, ушкодження або знищення будь-якого об'єкта права власності [11].

Розгляд зазначених норм дає підстави для висновку, що у спорах про захист прав споживачів чинне цивільне законодавство визначає відшкодування моральної шкоди у тих випадках, якщо шкода завдана майну споживача або завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.

Як підтверджує судова практика, суди першої інстанції часто задовольняли позовні вимоги споживачів про відшкодування моральної шкоди, однак такі рішення скасовувалися вищестоящими судами. Поміж науковців також визнано є думка про те, що відшкодування моральної шкоди в договірних правовідносинах може здійснюватися у випадках, прямо передбачених законом або договором [43, с.4].

Заподіяння моральної шкоди та відшкодування відповідних немайнових втрат може мати місце як в договірних, так і в деліктних правовідносинах.

Не можемо погодитися з такими висновками та практикою ВСУ. Гадаємо, що вони суперечать як положенням чинного законодавства, так і основам справедливості з огляду на наступне. Держава має забезпечувати характерний захист більш слабого суб'єкта економічних відносин, а також фактичну, а не формальну рівність сторін у цивільно-правових відносинах, шляхом дефініції властивостей договірних правовідносин у сфері споживчого кредитування та обмеження дії принципу свободи договору.

На наше міркування, ВСУ не приділяє відповідної уваги положенням Закону України «Про захист прав споживачів» так і принципам ЦК України. Приміром, за суттю ст. 2 Закону України «Про захист прав споживачів», законодавство про захист прав споживачів складається з цього закону, ЦК України, Господарського Кодексу України та інших нормативно-правових актів

що включають положення про захист прав споживачів. У свою чергу відповідно з ч. 2 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» споживачі також мають інші права, встановлені законодавством.

Діюча редакція ч. 2 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» на практиці спричинює проблему невірної її тлумачення. Цією нормою, наприклад, передбачено, що під час задоволення вимог споживача суд водночас вирішує питання щодо відшкодування моральної шкоди. У зв'язку з цим деякими авторами та судами у відповідних рішеннях висловлюється думка, що навіть у випадку, коли споживач і не заявить вимогу про відшкодування моральної шкоди, це питання піддається вирішенню з ініціативи суду [46].

Не можемо прийняти з таку точку зору з огляду на диспозитивність цивільного судочинства, відповідно до якого, суд розглядає справи не інакше, як за зверненням особи, поданим відповідно до цього Кодексу, в межах заявлених нею вимог. У випадку, коли позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди незаявлялися спільно з вимогами про вживання інших способів захисту прав та інтересів, це не забирає споживача права пред'явити названу вимогу в майбутньому. Не можемо погодитися з думкою тих суддів, які допускають, що вимога про відшкодування моральної шкоди може бути задоволена лише за умови одночасного задоволення позовних вимог споживача про відшкодування майнової шкоди [56, с. 12].

Узагальнюючи викладене, зауважимо, що споживачі товарів, робіт та послуг, відповідно до положень ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2], мають право на ефективні способи захисту прав. Споживачі є об'єктивно слабшою стороною у правовідносинах з суб'єктами господарювання, тому їх право на відшкодування моральної шкоди у будь-якому випадку порушення прав та інтересів не має піддаватися сумніву. На практиці це означає, що особа має право пред'явити в суді таку вимогу на захист цивільного права, яка відповідає змісту порушеного права та характеру порушення.

Практика використання судами норм матеріального права в частині визначення способів захисту прав та інтересів споживачів потребує

вдосконалення, а нормативне регулювання правовідносин щодо відшкодування споживачам заподіяної моральної шкоди – змін на законодавчому рівні. На цей час право споживачів на відшкодування моральної шкоди визначено низкою ЦК України та Закону України «Про захист прав споживачів».

Слід зазначити, що відшкодування моральної шкоди як самостійний спосіб захисту майже не використовується споживачами страхових послуг.

Відшкодуванню моральної шкоди припадає особливе місце в системі способів захисту цивільних правта інтересів і серед заходів цивільно-правової відповідальності. Потенційна сфера його правового впливу переважає навіть коло правовідносин, у яких має місце застосування такої санкції, як відшкодування збитків, позаяк теоретично в кожному випадку завдання матеріальних втрат може вдатися також і про виникнення моральної шкоди [60, с. 98]. Як правило, вимоги про відшкодування моральної шкоди поєднуються з вимогами про відшкодування збитків.

При вживанні такого способу захисту, як відшкодування моральної шкоди у страхових правовідносинах має місце неоднозначна судова практика.

Проведений Я.М. Романюком аналіз цивільних справ підтверджує про те, що суди, розглядаючи такі спори, по-різному розв'язують позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди [62, с. 136].

В результаті цього аналізу судьями Верховного Суду України була висловлена така правова позиція: «Правовідносини, що існують між сторонами, є зобов'язальними. У разі порушення зобов'язання моральна шкода може відшкодуватися лише тоді, якщо це визначено договором або законом. У таких випадках судам повинні виходити з того, що між сторонами існують договірні відносини, які врегульовані спеціальним Законом України «Про страхування» та ЦК України, норми ст. 625, 992 якого не передбачають такого виду відповідальності страховика, як відшкодування моральної шкоди [51, с. 382].

Перспектива відшкодування моральної шкоди у таких правовідносинах не виключається у випадку, якщо сторони визначили таку відповідальність в укладеному договорі.

Так ст. 26-1 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» визначає обов'язок страховика щодо відшкодування моральної шкоди, заподіяної потерпілому-фізичній особі, який зазнав ушкодження здоров'я під час дорожньо-транспортної пригоди. Але цей потерпілий не є стороною договору страхування.

Натомість, як правило, в договорі страхування міститься пункт, який передбачає майнову відповідальність страховика за несвоєчасну виплату страхового відшкодування шляхом сплати страхувальнику пені. Крім того, деякі договори страхування містять положення, що за невиконання умов договору сторони несуть відповідальність згідно з чинним законодавством України. В такому випадку споживач страхової послуги має можливість спробувати довести завдану йому моральну шкоду чи то на підставі ст. 23 ЦК України, чи ч. 1 ст. 1167 ЦК України або на підставі ч. 2 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів».

У випадках коли страхова сума не покриває всі збитки споживача страхових послуг, останній має право в межах деліктних правовідносин звернутися з вимогою до заподіювача шкоди про відшкодування тієї суми збитків, що переважає ліміт відповідальності страхової [50, с. 276].

Дослідження цивільних справ підтверджує те, що суди, розглядаючи такі спори, по-різному вирішують позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди.

В одних випадках позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди суди задовольняють на підставі ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів», відповідно до з якої при задоволенні вимог споживача суд спільно вирішує проблему щодо відшкодування моральної шкоди, або на підставі ч. 1 ст. 1167 ЦК України, відповідно до якої моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за присутності її вини, крім випадків, встановлених ч. 2 цієї статті, або на підставі ст. 23 ЦК України, за суттю якої особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

В інших позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди лишаються без задоволення з таких підстав: вони не базуються ні на законі, ні на договорі; договірні відносини, які мають місце, не визначають відшкодування моральної шкоди з посиланням на статтю [36, с. 96].

Правовідносини, що виникають між сторонами, є зобов'язальними. У разі порушення зобов'язання моральна шкода може відшкодовуватися лише тоді, якщо це визначено договором або законом.

У таких випадках судам потрібно виходити з того, що між сторонами існують договірні відносини, які врегульовані спеціальним Законом України «Про страхування» та ЦК України, норми статей 625, 992 якого не передбачають такого виду відповідальності страховика, як відшкодування моральної шкоди [53, с. 27].

Можливість відшкодування моральної шкоди у таких випадках не виключається у випадку, якщо сторони передбачили таку відповідальність в укладеному договорі.

Відповідно до п. 22.3 ст. 22 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності» потерпілому відшкодовується моральна шкода, передбачена пунктами 1, 2 ч. 2 ст. 23 ЦК України. У даному випадку страховик відшкодовує не більше, ніж 5% ліміту, визначеного в п. 9.3 ст. 9 цього закону. Відмінність між сумою відшкодування, визначеною судом, та сумою, яка має бути відшкодована страховиком, сплачує особа, яку визнано винною у вчиненні ДТП [58, с.123].

Відшкодування потерпілому моральної шкоди з підстав, передбачених пунктами 3, 4 ч. 2 ст. 23 ЦК України, проводиться в розмірі, визначеному судом, особою, яку визнано винною у вчиненні ДТП.

Матеріали проведеного аналізу свідчать, що правильною є практика місцевих судів, коли різницю між сумою відшкодування, визначеною цим Законом, та фактичним розміром збитків, які підтверджуються належними та допустимими доказами у справі, суди постановляють стягувати з особи, винної в заподіянні збитків, яка також притягується до участі у розгляді справи як співвідповідач.

У випадках, коли позивач такі вимоги пред'являв лише до страховика і суд не розглядав питання про залучення до справи особи, винної в заподіянні збитків, суди робили правильні висновки про відмову в задоволенні позовних вимог, розмір яких перевищував ліміти відповідальності страховика.

Стосовно поширення норм Закон України «Про захист прав споживачів» на правовідносини, що регулюються Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності», то слід зважати на сферу дії зазначених законів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У зв'язку з розкриттям цієї теми можна сказати, що реалізація норм захисту прав споживачів відіграє велику роль у розвитку страхових правовідносин.

Під застосуванням норм захисту прав споживачів до страхових послуг варто розуміти здійснювану спеціально встановлених законом формах державно-владну, організуючу діяльність компетентних органів по реалізації норм права в конкретному випадку і винесення індивідуально-правових актів. Право - це узагальнене поняття, так сказати, формула, що позначає ні що інше, як чітко структуровану систему юридичних норм, і створену для вірного визначення співвідношення цієї системи з іншими соціальними явищами. Юридичні норми забезпечують гарантоване виконання життєво необхідних правил, без яких функціонування суспільства і держави було б неможливим. Такі правила є тим мінімумом, що покликаний зберігати стабільність політичної і правової системи кожної держави.

Проведене нами дослідження теми «Правове регулювання захисту прав споживачів страхових послуг» дало можливість сформулювати наступні загальні висновки до роботи відповідно до поставлених завдань дослідження:

1. Під страховими правовідносинами розуміється вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій, визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів та доходів від розміщення коштів цих фондів.

Джерелами правового регулювання даних правовідносин є: Конституція України, ЦК України, ГК України, ЗУ «Про страхування», ЗУ «Про захист прав споживачів». Також у даних нормах визначається зміст поведінки суб'єктів, визначаються обставини за яких, особа повинна керуватися цими правилами поведінки, розкривається саме правило поведінки.

Страховим правовідносинам, в силу своєї специфіки притаманний високий ступінь організованості та єдності, що передбачає також наявність специфічних зв'язків, які можуть виникнути тільки в результаті поєднання фактичних обставин, що мають юридичне значення, в єдину систему. При цьому конкретна фактична обставина отримує значення юридичного факту за умови її здатності приведення в рух іншого елемента правового механізму, що визначає його функціональне призначення (наприклад, укладення договору страхування, сплата страхових внесків, настання страхового випадку тощо).

2. Проаналізувавши поняття суб'єктів і об'єктів страхових відносин та відносин споживання, можна дійти до висновку про те що, вони є тотожними і несуть у собі однаковий характер. А законодавство України потребує чіткої дефініції поняття «споживача страхових послуг» для усунення проблемних питань які формуються під час аналізу правовідносин, що виникають із договорів страхування.

3. Сторони при виконанні умов укладеного договору страхування мають дотримуватися встановлених законодавством про страхування та захист прав споживачів норм, та умов договору страхування, які вказують на їх права й обов'язки.

4. Розглядаючи історію страхової справи в Україні, варто засвідчити великий прогрес, проте, проблем у вітчизняних страховиків не зменшилося. На жаль, в Україні досі помічаємо значні перекося в державному регулюванні, розбіжності у законодавстві з одних і тих же питань, тому необхідне узгодження понять та основних постулатів страхової діяльності у всіх нормативно-правових та законодавчих актах.

На даному етапі розвитку нашої держави єдиного нормативно-правового акту, який би регулював захист прав споживачів у сфері страхових зобов'язань не було прийнято. Суди у своїх рішеннях також не дотримуються однієї позиції, що викликає появу колізій у застосуванні норм.

5. Проаналізувавши наведені системні тлумачення норм чинного законодавства України, матеріали правозастосовної практики, спостерігаємо, що

вони доводять необхідність більш глибокого дослідження питання застосування Закону України «Про захист прав споживачів» до страхових правовідносин.

6. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого або майнового права та інтересу ч. 1 ст. 16 ЦК України. Особа має право за власним розсудом вибрати між юрисдикційним захистом і самозахистом. Різноманітні форми захисту можуть сполучатися для досягнення найбільш ефективного захисту прав суб'єктів. Конституцією України зафіксовано право кожного на судовий захист та визначено, що юрисдикція судів поширюється на кожний юридичний спір, а статтями 7-8 та 18 Закону України «Про захист прав споживачів» визначено, що кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, створеним законом. Здійснення права особи на судовий захист має відбуватися з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, яка застосовується судами як джерело права.

Тому при порушенні прав споживача щодо неналежного виконання умов договору страхування страхувальник має право звернутися до суду за захистом порушеного права.

7. У випадках відшкодування моральної шкоди споживачам страхових послуг суди задовольняють на підставі ч. 1 ст. 1167 ЦК України чи ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів», відповідно до якої при задоволенні вимог споживача суд спільно вирішує проблему щодо відшкодування моральної шкоди.

8. З підписанням Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом наша країна взяла низку зобов'язань щодо зміни законодавства, в тому числі страхового. Запровадження таких норм в українську систему права є дуже складним процесом, але потрібно розуміти, що всі євроінтеграційні плани стосовно захисту прав споживачів фінансових і страхових послуг у їхньому контексті будуть неефективними без гармонізації та уніфікації систем норм і стандартів щодо надання фінансових послуг. Підхід ЄС до ефективного режиму захисту прав споживачів фінансових послуг закріплено в відповідних Директивах.

Тому, на нашу думку, постає об'єктивна потреба розгляду досвіду забезпечення захисту прав споживачів страхових послуг у Європейському Союзі.

Загальне спрямування наведених вище нормативно-правових актів вказує на регулювання страхових відносин окремими законодавчими актами, і не поширення на них законодавства про захист прав споживачів, адже Директивою 97/7/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про захист прав споживачів в дистанційних контрактах» встановлено чітку межу дії, і непоширення даної Директиви на страхові правовідносини, що відсутнє у українському національному законодавстві. Тож, виникає потреба більш детального імплементації даних норм Україною

На основі проведеного дослідження вироблено **пропозиції** для вдосконалення законодавства:

- законодавчо закріпити як учасників споживих відносин страховиків і страхувальників, а саме, внести доповнення у формулювання визначення «страховика» у ст. 2 Закону України «Про страхування» такого змісту: «Страховиками є фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності і є надають страхові послуги»;

- викласти поняття «страхувальника» у ст. 3 Закону України «Про страхування» в наступній редакції: «Страхувальником визнаються юридичні особи та дієздатні фізичні особи, які уклали із страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України і є споживачами страхових послуг»;

- додати у ст. 2 Закону України «Про захист прав споживачів» зазначення, що «даний закон регулює усі споживчі відносини, в тому числі відносини, що впливають з договорів страхування».

Дані пропозиції дадуть змогу судам виробити однакову позицію і у своїх рішеннях керуватися принципами справедливості, добросовісності та розумності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.04.2020).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Textп (дата звернення: 15.09.2020).
3. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.04.2020).
4. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 15.04.2020).
5. Кодекс торговельного мореплавства України: Закон України від 23.05.1995. № 176/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.05.2020)
6. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991. № 1024-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. 08 черв. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
7. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 01.07.2004. №1961. Відомості Верховної Ради України. 2004. 13 серп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
8. Про страхування: Закон України від 07.03.1996. № 85/96-ВР. Голос України. 1996. 11.квіт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001. № 2664. Голос України. 2001. 22 серп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг:

Закон України від 09.09.2019. №79-IX. Голос України 2020.01.лип. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-20#Text> (дата звернення: 15.06.2020).

11. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України від 19.05.2011. № 3390-VI. Голос України 2011.16.вер. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17#Text> (дата звернення: 07.07.2020).

12. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань: Закон України від 22.11.1996. № 543/96-ВР. Голос України. 2001. 14 січ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/543/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.06.2020).

13. Про припинення Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України від 30.06.2020. № 259/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259/2020#Text> (02.09.2020).

14. Про захист прав споживачів в дистанційних контрактах: Директива 97/7/ЄС Європейського парламенту та Ради від 20.05.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_245 (дата звернення: 06.04.2020).

15. Про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестраховання (Платоспроможність II) від 25.11.2009 року: Директива 2009/138/ЄС Європейського парламенту та Ради. URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/80296032>http://fspu.com.ua/zakonodavstvo_normatyvni_akty_zarubizhnyh_krain (дата звернення: 06.04.2020).

16. Щодо додаткового нагляду за страховими компаніями в страховій групі: Директива 98/78/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 27.10.1998 року. URL:<http://reyestr.court.gov.ua/Review/80296032>https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_292 (дата звернення: 06.04.2020).

17. Щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, які стосуються прямого страхування, іншого, ніж страхування життя, та про внесення змін до Директив 73/239/ЄЕС і 88/357/ЄЕС від 18.06.1992 року: Директива Європейського парламенту та Ради 92/49/ЄЕС. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_290 (дата звернення: 06.04.2020).

18. Щодо скасування обмежень на свободу заснування діяльності і свободу надання послуг у сфері перестраховування і ретроцесії: Директива Європейського парламенту та Ради 64/225/ЄЕС від 25.02.1964 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80296032>https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_199 (дата звернення: 06.04.2020).

19. Щодо узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень стосовно започаткування та ведення діяльності прямого страхування життя: Додаток до Директиви Європейського парламенту та Ради 79/267/ЄЕС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_286/para0401#o401 (дата звернення: 06.04.2020).

20. Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист про споживачів: Постанова Пленуму Верховного Суду від 12.04.1996. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-96> (дата звернення: 20.03.2020).

21. Про судову практику розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування: Лист Верховного Суду України від 19.07.2011. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VSS00020.html (дата звернення: 20.03.2020).

22. Рішення Верховного Суду від 18 березня 2019 року у справі № 927/986/17 18 березня 2019 р. URL: https://protocol.ua/ua/samogo_faktu_nayavnosti_pervinnih_dokumentiv_ne_dostatno_dlya_pidtverdgeniya_faktu_nadannya_poslug_predmetom_dokazuvannya_u_spravah_pro_styagnennya_groshovih_koshtiv_za_nadani_poslugi_e_nasampered_fakt_otrimannya_takih_poslug_ta_podalshe_vikoristannya_rez/ (дата звернення: 20.03.2020).

23. Постанова ВС від 01.09.2019 року по справі № 216/3521/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91644731> (дата звернення: 20.03.2020).

24. Ухвала Івано-Франківського міського суду від 6 березня 2019 р. у справі № 344/9237/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80296032> (дата звернення: 20.03.2020).

25. Постанова Запорізького апеляційного суду від 30.06.2020 р. у справі № 937/7972/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90142648> (дата звернення: 20.03.2020).

26. Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 08.04.2020р. у справі № 127/34692/19: веб-сайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88656854> (дата звернення: 04.04.2020).

27. Рішення Мелітопольського районного суду Запорізької області від 03.03.2020 р. у справі № 937/7972/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88033690> (дата звернення: 04.04.2020).

28. Рішення Ізюмського міськрайонного суду Харківської області від 27.07.2020 року у справі № 623/582/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90609937> (дата звернення: 04.04.2020).

29. Абрамов Ю.В. Страхування теорія і практика. 2007. 56 с. URL: https://books.google.com.ua/books/about/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5_%D1%82%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F_%D0%B8.html?id=0E2cEizSbPsC&redir_esc=y (дата звернення: 04.04.2020).

30. Адамова А.С. Підстави винекнення страхових правовідносин. Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ "ОЮА". Півд. регіон. центр НАПрН України. - Одеса : Фенікс, 2013. - Т. 2. - С. 557-559. URL:

<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7251/%D0%90%D0%B4%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%81.%20%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BD..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 04.04.2020)

31. Александрова М.М. Страхування: навчальний посібник. ЦУЛ. 2002. – 208 с.

32. Алексеев С.С., Архипов С.И. и др. Теория государства и права: учеб. для юрид. вузов и фак. Москва: НОРМА, 2005. 317 с. URL: http://lib.in.ua/wp-content/uploads/2019/05/Aleks_toery_law.pdf (дата звернення: 15.07.2020)
33. В.В. Барінов, Г.І. Скорик, О.В. Скорик. Захист прав споживачів: проблеми в Україні та світовий досвід. Національний університет “Львівська політехніка”. 2012. № 749. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/25821/1/22-112-117.pdf> (дата звернення: 01.09.2020).
34. Белих В.С, Кривошеєв І.В. Страхове право. 2011. Короткі навчальні курси юридичних наук. 224 с. URL: <http://www.znay.ru/library/books/0032.shtml> (дата звернення: 10.05.2020).
35. Божко Ю. Про окремі аспекти судового захисту прав споживачів у сфері страхування: страхувальник vs страховик. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA008398 (дата звернення: 10.08.2020).
36. Бойко В.Б. Особливості відшкодування моральної шкоди споживачам: теорія і практика: *Цивільне право захисту прав споживачів*. 2019. № 2 (23). С. 96-105. URL: <http://www.legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/2/13.pdf> (дата звернення: 02.09.2020)
37. Бондар Т.В. Деякі проблеми захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях: *Університетські наукові записки*. 2007. №2. С. 113-118. URL: <http://www.univer.km.ua/visnyk/1292.pdf> (дата звернення: 07.05.2020).
38. Н.М. Внукова, Л.В. Временко, В.І. Страхування: теорія та практика: навч. посіб. Успенко та ін. – 2-ге видання, переробл. та допов. Харків: Бурун Книга 2009. 376 с.
39. Говорушко Т.А. Страхові послуги. Підручник. К.: Центр учбової літератури. 2017. 376 с.
40. Горбач Л.М., Кадебська Е.В. Страхування: підручник. К.: Кондор-Видавництво. 2016. 544 с.
41. Гринюк О.В. Цивільно-правові аспекти майнового страхування в Україні: автореф. дис...канд.юрид.наук:12.00.03/Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Київ. 2004. 20-23 с.

42. Д.І. Дема, О.М. Віленчук. Страхові послуги: навч. посіб. І. В. Дем'янюк; за заг. ред. Д.І. Деми. Київ : Алерта. 2013. – 484 с

43. Т.Є. Жайворонок, С.В. Павловська. Судова практика з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів (2009 - 2012 рр.) Верховного Суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0006700-13> (дата звернення: 22.03.2020).

44. Жилякова, О.В. Страхові послуги: навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит». Харк. держ. ун-т харч. та торгівлі. Харків: С. 2013. – 184 с.

45. О.С. Журавка, А.Г. Бухтіарова, О.М. Страхування: навчальний посібник / О.С. Журавка, А.Г. Бухтіарова, О.М. Пахненко. Суми: Сумський державний університет. 2020. 350 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/76863/1/Zhuravka_strakhuvannia.pdf;jsessionid=74B9437D5A3A32AD9BB74167D14297B6 (дата звернення: 04.04.2020).

46. Законодавче страхування страхової діяльності. Конспект лекцій. URL: <https://buklib.net/books/21989/> (дата звернення: 10.04.2020).

47. Залікова І.П. Особливості реалізації страхового товару на ринку фінансових послуг Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. *Науковий журнал. Серія: Юридичні науки. /55Л/ 1028-7507 № 4 (81).* 2013. 50- 53 с.

48. Іваненко Л.М., Язвинська О.М. Захист прав споживачів: підручник. Київ: Юрінком.Інтер. 2014. 496 с.

49. Ільченко Г.О. Окремі аспекти захисту права споживачів страхових послуг на отримання страхової виплати. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.* 2015. №4. С.114-121. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80296032> http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2015_4_15 (дата звернення: 20.03.2020).

50. Ільченко Г.О. Проблеми визначення підстав для захисту прав споживача страхових послуг: *Актуальні проблеми держави і права.* 2014. №71. С.274-279. URL: <http://www.apdp.in.ua/v71/40.pdf> (дата звернення: 07.05.2020).

51. М.І. Козюбра. Проблеми застосування міжнародних стандартів у правовій системі України. *Юрид. фірма "Салком", Наук.-аналіт. центр. К. : Юридична практика.* 2013. - 602 с.

52. Кропельницька С.О. Страхові послуги: навч. посіб. Івано-Фпанківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний ун-т ім. В. Стефаника». 2013. 390 с.

53. Коршакова О.М. Проблематика відшкодування моральної шкоди за позовами про захист прав споживачів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* №15. 2015. 27-29 с.

54. Міловська Н.В. Договірна відповідальність сторін у зобов'язаннях зі страхування. *Юридична Україна.* 2017. №2-3. С. 19-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2017_2-3_4 (дата звернення: 07.05.2020).

55. Міловська Н.В. Забезпечення належного виконання договірних зобов'язань зі страхування. *Приватне право і підприємництво.* 2020. Вип. 20. С. 100-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prip_2020_20_20 (дата звернення: 07.05.2020).

56. Мельник З.П. Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з договорів срахування. *Вісник Верховного Суду України.* №8 (132). С. 12-28.

57. Никифорак В.М. Договір страхування відповідальності. НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. 2002. 19 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%B8%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BA%20%D0%92 (дата звернення: 02.09.2020).

58. Палиюк В.П. Теория и практика возмещения морального (неимущественного) вреда в Украине (на примере защиты прав потребителей). Личные неимущественные права: проблемы теории и практики применения: сб. ст. и иных матер. / под. ред. Р.А. Стефанчука. Киев :Юринком Интер, 2010. С. 519.

59. Пацурія Н.Б. Суб'єкти страхових правовідносин у сфері господарювання: зміна наукових підходів до визначення правового статусу. *Університетські наукові записки*. 2014. 225-235 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2014_2_27 (дата звернення: 06.04.2020)

60. Пацурія Н. Правове регулювання у сфері страхування та перестраховання: проблеми теорії і практики. *Монографія*. К. : Ліра К. 2017. 256 с.

61. Петров Ю.А. СРСР та Міжнародний ринок страхування Страхування: Підручник. Керівник авт.. кол. Осадець С.С. – КНЕУ 1998. 599 с. Правове регулювання страхування. Навчальні атеріали онлайн. URL: https://pidru4niki.com/1120061148693/pravo/pravove_regulyuvannya_strahuvannya#:~:text=%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%8E%20%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%86%D0%B8%D1%85%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD%20%D1%94,%D0%BF%D1%96%D0%B4%20%D0%BD%D0%B8%D0%BC%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%83%D0%BC%D1%96%D1%94%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81. (дата звернення: 10.04.2020)

62. Ярослав Романюк. Суброгація та особливості її застосування у правовідносинах страхування. *Слово Національної школи суддів України*. 2012. № 1. С. 136-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2012_1_16 (дата звернення: 23.07.2020).

63.Примак В.Д. Особливості відшкодування моральної шкоди як заходу цивільно-правової відповідальності. *Часопис Київського університету права №3*. 2013. С. 175-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_3_44 (дата звернення: 04.09.2020)

64. Савкин Д.В. Основания возникновения, изменения и прекращения страховых правоотношений. *Юрист*. №5. 2002. С.55.

65. Скидан М. Історія страхування в Україні: передумови виникнення, етапи розвитку, перспективи невирішені проблеми. 2019. URL: <http://psk.kneu.edu.ua/?p=686> (дата звернення: 10.07.2020)
66. Страховий ринок в Україні: стан, проблеми, перспективи. *Національна безпека і оборона №6 (42)*. 2003. С. 27
67. Халфина Р.И. Общее учение о правоотношениях. Москва, 1974. 296 с.
68. Фольгенсон Ю.Б. Защита прав потребителей финансовых услуг: книга. Москва Норма: ИН-ФРАМ. 2010. 368 с.
69. Форманюк І.В. Правове регулювання страхової діяльності в Україні. *Часопис цивілістики. Вип. 20*. 2016. С. 100-102. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8670/22.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 15.07.2020).
70. Черняк О.Ю. Класифікація прав споживача за законодавством України та Європейського Союзу. *Форум права. № 2*. 2008. С. 458–464.
71. Янішен В. Правові основи захисту споживачів фінансових послуг. 2019. *Теорія практики і правознавства. Вип. 5 (16)*. 2019. 13 с. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/186027/185869> (дата звернення: 04.04.2020)
72. Кучеренко Т.М. Судова практика щодо захисту прав споживачів страхових послуг. *Збірник наукових статей «Цивільне та комерційне право: виклики сьогодення»*. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. С. 104-113.